

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувачка випускової кафедри
_____ Олена ХОМЕРІКІ
«__» _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИЦІ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВР
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 054 «СОЦІОЛОГІЯ»
ОПП «Соціологічна експертиза соціально-політичних процесів»

Тема: «Чинники корупції як предмет соціо-гуманітарних студій»

Текст роботи містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

**Виконавець: здобувачка вищої освіти СЛ-412 Москаленко Уляна
Максимівна**

**Керівник: доктор соціологічних наук, професор Романенко Юрій
Вікторович**

КИЇВ 2023

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота містить: 95 сторінок, 19 таблиць, 16 рисунків, 80 посилань на літературні джерела.

Об'єкт дослідження: корупція як соціальний процес.

Предмет дослідження: соціо-культурні, політико-правові та соціально-економічні чинники корупції.

Мета роботи: побудувати описово-аналітичну схему причин та наслідків корупції в Україні, а також визначення соціальних та культурних чинників, що сприяють її поширенню.

Методи дослідження: Теоретичний аналіз, типологізація/класифікація, опитування в формі анкетування.

Для досягнення поставленої мети висуваються наступні задачі:

1. Визначити теоретичні засади дослідження корупції;
2. Проаналізувати ключові визначення корупції в науковій літературі та зробити огляд класифікацій (типологій) корупційних практик;
3. Визначити ключові чинники корупції;
4. Проаналізувати методи боротьби з корупцією;
5. Провести соціологічне дослідження чинників корупції;
6. Провести емпіричне соціологічне дослідження окремих проявів корупційної поведінки в академічному середовищі факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету.

Ключові слова: КОРУПЦІЯ, ЧИННИКИ КОРУПЦІЇ, КЛАСИФІКАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ ПРАКТИК, МЕТОДИ БОРТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ.

ABSTRACT

Thesis contains: 95 pages, 19 tables, 16 drawings, 80 references to literary sources.

Object of research: corruption as a social process.

Subject of the study: socio-cultural, political, legal and socio-economic factors of corruption.

Purpose: to build a descriptive and analytical scheme of the causes and consequences of corruption in Ukraine, as well as to identify social and cultural factors that contribute to its spread.

Research methods: Theoretical analysis, typologization/classification, questionnaire survey

To achieve this goal, the following tasks are solved in the work:

1. Identify the theoretical foundations of corruption research;
2. Analyze the key definitions of corruption in the scientific literature and consider classifications (typologies) of corrupt practices;
3. Identify the key factors of corruption;
4. Analyze methods of combating corruption;
5. Conduct a sociological study of corruption actors;
6. To conduct an empirical sociological study of certain manifestations of corrupt behavior in the academic environment of the Faculty of Linguistics and Social Communications of the National Aviation University.

Key words: CORRUPTION, FACTORS OF CORRUPTION, CLASSIFICATION OF CORRUPT PRACTICES, METHODS OF COMBATING CORRUPTION.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ В СОЦІОЛОГІЇ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ СТУДІЯХ.....	13
1.1. Поняття корупції та її визначення.....	13
1.2. Класифікації корупційних практик в науковій літературі.....	20
РОЗДІЛ 2. КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ КОРУПЦІЇ.....	34
2.1. Соціокультурні чинники корупції.....	34
2.2. Політико-правові чинники корупції.....	39
2.3. Економічні чинники корупції.....	46
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИННИКІВ КОРУПЦІЇ.....	54
3.1. Програма емпіричного дослідження.....	54
3.2. Систематизація та інтерпретація отриманих даних.....	61
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	82

Вступ

Актуальність роботи. Як говорив французький філософ Шарль Луї де Монтеск'є «Корупція будь-якої влади майже завжди починається з її принципів» Цей вислів означає, що корупція зазвичай не виникає випадково або раптово, а починається з відхилень від принципів та норм, на яких має базуватися діяльність влади. Шарль де Монтеск'є стверджує, що якщо влада не дотримується своїх власних принципів та норм, то це створює сприятливі умови для появи корупції. Іншими словами, коли влада або організація занадто легко порушує свої власні правила і моральні норми, то це може призвести до поширення корупції серед її членів та працівників. Отже, автор закликає до строгого дотримання принципів та норм, щоб запобігти корупції влади. Сама актуальність дослідження теми "Чинники корупції як предмет соціо-гуманітарних студій" полягає в тому, що корупція є важливою та актуальною проблемою сучасного світу, яка негативно впливає на розвиток економіки, демократії та суспільства загалом. В сучасному суспільстві корупція є однією з найбільш актуальних та складних проблем, що постає перед державою та громадянами, яка впливає на різні аспекти життя суспільства. Вона негативно впливає на економіку, політику, правосуддя та інші сфери діяльності. Боротьба з корупцією є однією з найбільш важливих завдань сучасного суспільства. Корупція є складним та багатогранним явищем, яке залежить від багатьох факторів, таких як економічні, політичні, культурні, соціальні та правові чинники. Тому дослідження цієї проблеми вимагає інтегрованого підходу та використання методів соціальних та гуманітарних наук.

Корупція не тільки порушує законність та порядок, а й знижує довіру громадян до влади та державних інституцій, знижує ефективність державних програм та ініціатив, спричиняє великі економічні та соціальні втрати, а також загрожує демократичному розвитку суспільства. Також корупція є великою загрозою для розвитку соціальної та економічної сфери країни.

Одним із ключових аспектів вивчення проблеми корупції є аналіз її чинників. Соціо-гуманітарні студії, які досліджують соціальні та культурні процеси в суспільстві, можуть надати важливі інструменти для розуміння причин та наслідків корупції. В той же час, корупцію важко виявляти та боротися з нею, оскільки вона може бути прихована та виконуватися у найрізноманітніших формах.

Один з ключових аспектів боротьби з корупцією полягає у вивченні її причин та факторів, що її підтримують. Тому тема дослідження "Чинники корупції як предмет соціо-гуманітарних студій" є дуже актуальною та важливою. Соціо-гуманітарні студії включають в себе такі науки, як соціологія, політологія, економіка, право, філософія, культурологія та інші. Вони дозволяють проаналізувати різні аспекти корупції, визначити її взаємозв'язок з іншими явищами у суспільстві та запропонувати ефективні методи боротьби з нею. Корупція є складним та багатогранним явищем, яке залежить від багатьох чинників. Серед них можна виділити економічні, політичні, соціальні, культурні та інші аспекти. Економічні чинники корупції пов'язані з низьким рівнем економічного розвитку країни, відсутністю адекватної системи контролю за розподілом бюджетних коштів, рівнем оплати праці та іншими економічними факторами. Політичні чинники корупції пов'язані з недостатньою демократією, слабкою системою правосуддя, відсутністю ефективних механізмів боротьби з корупцією у владних структурах.

Соціальні та культурні чинники корупції пов'язані з рівнем соціальної довіри та моральними цінностями суспільства. Рівень соціальної довіри та моральних цінностей впливає на те, які ставлення мають люди до корупції. Наприклад, у країнах з високим рівнем соціальної довіри та високим рівнем моральної свідомості, корупція менш поширена. З іншого боку, у країнах з низьким рівнем соціальної довіри та менш розвиненими моральними цінностями, корупція може бути більш поширеною.

Крім того, культурні чинники також впливають на поширення корупції. У культурі де деякі види корупції прийняті як норма поведінки, їх важко знищити. Наприклад, у країнах, де хабарі прийняті як спосіб вирішення проблем, корупція може бути більш поширеною. Культурні чинники можуть також включати ідеологію, релігійні погляди, стереотипи поведінки та інші аспекти культури, що можуть впливати на поширення корупції.

Різномасштабність чинників корупції зумовлює специфікації проявів корупційної поведінки в академічному середовищі підрозділів соціо-гуманітарних факультетів закладів вищої освіти.

Оскільки означеним специфікаціям в науковій літературі приділено відносно небагато уваги, це і зумовлює *наукову проблему даної роботи* як протиріччя між надлишком наукового знання про корупцію в рамках різних підходів (політичного, економічного, соціологічного, юридичного) та відносним дефіцитом емпіричних соціологічних досліджень окремих проявів корупційної поведінки в академічному середовищі соціо-гуманітарних факультетів ЗВО.

Довідка про ступінь наукової розробки теми дипломного дослідження.

Корупція розглядалась у наукових роботах та літературі таких дослідників як: Т. Гоббс, Ш.-Л. Монтеск'є, та ін. В дослідженні наголошено на важливості положень теорії М. Вебера щодо аналізу корупційних явищ в суспільстві, який базується на акцентуванні зневаги щодо верховенства моральних критеріїв як ключового корупціогенного чинника. У стародавніх цивілізаціях корупція розглядалася як шкідливе та негативне явище, аморальність якого засуджувалася в історичних джерелах, таких як Старий Завіт Біблії, Коран, а також у працях відомих мислителів, зокрема Аристотеля, Цицерона, Цезаря, Будди, Конфуція та інших.

Різні дослідники (Г.Гарісон, Є.Невмерлецький, Д.Кауфман, А.Дорошенко, І.Овсій, Л.Багрій-Шахматов, М.Мельник, О.Савицький та інші) зверталися до аналізу різних аспектів корупції зі своїх власних точок зору.

В цілому в соціо-гуманітарних студіях корупції домінують чотири підходи: економічний, політичний (політологічний), соціологічний та юридичний (нормативно-правовий).

Економічні підходи. Л. Тимофєєв, вважає, корупція - це форма економічного регулювання цін на товари та послуги в тіньовій сфері. Н. Кузнецова, О. Дудоров, В. Панкратова, К. Футей та інші, вивчають корупцію як соціально-економічне явище. Вони вважають, що корупція є однією з функцій управління суспільством, яка має економічну основу. Як функція управління, корупція має соціальну складову, але за своєю сутністю вона є економічною категорією. Згідно з цими дослідниками, соціально-економічні наслідки корупції полягають у спотворенні соціально-економічної політики держави через корумпований державний апарат.

Соціологічні підходи. Дослідження природи та сутності непотизму, його застосування разом з іншими формами корупції (кронізмом, клієнтизмом, фаворитизмом та іншими), у контексті вивчення широкого спектру проблем державотворення та реалізації державної кадрової політики, було внесено до наукової спадщини таких вчених, як С. Стюарт-Вільямс, П. Яскевич, Б. Алпер Буйюкарслан, Дж. Ф. Девіс, Д. дела Порта, А. Ванучі, Л. Дорош, О. Івасечко, Н. Катрі, С. Климович, Х.-Й. Лаут, Р. Мацієвський, Ю. Мацієвський, О. Олійник, М. Пірен, Д. Соломон.

М. Беккер стверджує, що людина порушує закон, якщо очікувана користь від порушення перевищує потенційну користь, яку вона могла б одержати, вкладаючи свій час та зусилля у інші справи.

Вимірювання та оцінювання різноманітних проявів, форм та типів корупції, включаючи непотизм, який є складовою політичної корупції, було предметом аналізу вчених, таких як А. Гайденгаймер та М. Джонстон, С. Роуз-Екерман, С. Коткін, А. Шайо, В. Мілер, О. Гределанд, Т. Кошечкіна. І. Керницька виокремлює кілька груп причин розвитку корупції, зокрема: політичні, економічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні.

Американський дослідник С. Гантінгтон аналізує корупцію в контексті політичної та соціальної модернізації і вказує на неординарну причину її появи.

А. Беллоу та М. Люнге займають позиції, які виправдовують непотизм у сферах управління державою та фінансово-економічній галузі.

Політичні (політологічні) підходи. Л.В. Багрій-Шахматова вважає, що корупція є наслідком деградації державного апарату та управління, де посадовці зловживають своїм статусом для власної користі та особистого збагачення, нехтуючи інтересами служби; К.М. Абдієв, К.В. Сурков, В.К. Євтушевський та інші є прихильниками політичного підходу до трактування корупції.

Згідно з Коржем, політична корупція є формою боротьби за владу, де перемогу здобувають не інтереси суспільства, а високі хабарі.

Юридичні (нормативно-правові) підходи. О.В. Терещук вважає, що корупція може бути розглянута з двох поглядів: як незаконне діяння посадових осіб з метою особистого збагачення та як стійкий зв'язок між представниками владних і управлінських структур і злочинним середовищем, що сприяє протиправній діяльності, використовуючи надані їм державою повноваження.

Об'єкт: корупція як соціальний процес.

Предмет: соціо-культурні, політико-правові та соціально-економічні чинники корупції.

Мета: побудувати описово-аналітичну схему причин та наслідків корупції в Україні, а також визначення соціальних та культурних чинників, що сприяють її поширенню.

Завдання:

1. Визначити теоретичні засади дослідження корупції;
2. Проаналізувати ключові визначення корупції в науковій літературі та зробити огляд класифікацій (типологій) корупційних практик;
3. Визначити ключові чинники корупції;
4. Проаналізувати методи боротьби з корупцією;
5. Провести соціологічне дослідження чинників корупції;

6. Провести емпіричне соціологічне дослідження окремих проявів корупційної поведінки в академічному середовищі факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету.

Методи дослідження:

- Теоретичний аналіз;
- Класифікація/типологізація.
 - Опитування в формі анкетування

Наукова новизни отриманих результатів. Елементи наукової новизни результатів полягають в таких положеннях:

- В роботі було проаналізовано поняття корупції та її проявів і дістало уточнення положення про те, що корупція може бути визначеною в рамках різних теоретичних підходів, серед яких засадничими є економічні, політичні, соціологічні та правові. В рамках економічних підходів корупцію може бути визначено як економічне явище, що виникає в умовах недосконалого ринкового механізму, несправедливого розподілу ресурсів, низької конкуренції та недостатнього контролю за діяльністю уряду та інших органів влади. В рамках політичних підходів корупцію може бути визначено як явище, що виникає в умовах відсутності ефективного демократичного контролю та влади, що зловживає своїм становищем для особистої вигоди. В рамках соціологічних підходів корупцію може бути визначено як соціальне явище, що виникає в умовах соціального нерівня, низького рівня моральності та етики в суспільстві. В рамках юридичних (правових) підходів корупцію може бути визначено як порушення закону та порушення принципів рівності, справедливості та демократії.

- В теоретичних розділах роботи наголошено на важливості правильного функціонування інституцій, правової системи та прозорості управління для запобігання корупції. Також виявлено значення культурних факторів, таких як етика, цінності та мораль, у формуванні ставлення до корупції.

- У дослідженні дістало розвитку положення щодо ролі освіти та підвищення свідомості суспільства в протидії корупції. Освічення та

усвідомлення наслідків корупції сприяють формуванню активної громадської позиції та високих стандартів етичної поведінки.

- В емпіричному дослідженні було виявлено, що серед головних чинників, які сприяють корупції в академічному середовищі, фігурує відсутність ефективних механізмів контролю, недостатня прозорість у прийнятті рішень, конфлікт інтересів, недостатня відповідальність та недостатнє дотримання етичних норм серед професорсько-викладацького та адміністративного складу.

- В емпіричному дослідженні також уточнено і наголошено, що важливою особливістю ризиків корупції в академічному середовищі на факультеті лінгвістики та соціальних комунікацій є також високий рівень конкуренції та залучення зовнішніх ресурсів, що може створювати умови для неправомірного впливу на прийняття рішень та оцінювання академічних досягнень.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

Теоретичне значення отриманих результатів допоможе отримати розширене знання про чинники, що призводять до появи та поширення корупційних практик у соціо-гуманітарній сфері, ідеї, теорії або концепції, які описані у роботі, підсилять розуміння причин, механізмів та наслідків корупції; результати дослідження можуть доповнити або підтвердити існуючі теоретичні моделі, розкриваючи нові аспекти і нюанси цього соціального явища. Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що результати дослідження можуть послужити основою для розробки рекомендацій щодо протидії корупції; результати дослідження можуть мати практичний вплив на розробку антикорупційних політик і програм в соціо-гуманітарній сфері.

Практичний матеріал дослідження: результати, отримані в дослідженні, можуть бути використані в науковій та викладацькій діяльності для розробки відповідних програм дослідження чинників корупції як предмету соціо-гуманітарних студій, аналізу корупційних систем, які включають у себе економічні, юридичні та соціокультурні аспекти, які сприяють корупції. Це дозволить з'ясувати основні чинники, що сприяють поширенню корупції, та

визначити причини їх виникнення; виявлення «червоних прапорців» допоможе ідентифікувати ключові ознаки корупційних схем та практик. Це може включати недостатню фінансову звітність, конфлікт інтересів, недостатню відповідальність, високий рівень бюрократії тощо. Виявлення цих ознак допоможе зрозуміти, які конкретні аспекти потребують уваги для протидії корупції; на основі дослідження можна розробити рекомендації та конкретні стратегії для протидії корупції.

Структура роботи. Робота містить зміст, вступ, 3 розділи, висновки, список використаної літератури. **У першому розділі** розглядаються теоретичні засади дослідження корупції в соціології, здійснюється розкриття поняття корупції та її визначення, проводиться класифікація корупційних практик у науковій літературі. **У другому розділі** описуються ключові чинники корупції, які включають у себе соціокультурні чинники, політико-правові чинники та економічні чинники корупції. **У третьому розділі** розроблено програму емпіричного дослідження, реалізовано емпіричне дослідження чинників корупції, здійснено систематизацію та інтерпретація отриманих даних. Список літератури містить 80 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ В СОЦІОЛОГІЇ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ СТУДІЯХ

1.1. Поняття корупції та її визначення

Корупція - це зловживання повноваженнями, надання хабарів або отримання неправомірних вигод, що порушує норми законодавства та моральні принципи, і має за наслідок порушення довіри громадян до держави, спричинює економічну та соціальну шкоду, та порушує принципи рівності та справедливості. Визначення корупції може варіюватися в залежності від країни, законодавства та інших факторів. Корупція може бути розглянута з різних теоретичних підходів. Основні теоретичні підходи до вивчення корупції можна поділити на економічні, політичні, соціологічні та правові.

З економічного погляду, корупція може бути розглянута як економічне явище, що виникає в умовах недосконалого ринкового механізму, несправедливого розподілу ресурсів, низької конкуренції та недостатнього контролю за діяльністю уряду та інших органів влади.

З політичного погляду, корупція може бути розглянута як явище, що виникає в умовах відсутності ефективного демократичного контролю та влади, що зловживає своїм становищем для особистої вигоди.

З соціологічного погляду, корупція може бути розглянута як соціальне явище, що виникає в умовах соціального нерівня, низького рівня моральності та етики в суспільстві.

З правового погляду, корупція може бути розглянута як порушення закону та порушення принципів рівності, справедливості та демократії.

Також важливо враховувати, що корупція може виникати на різних рівнях влади та управління, від місцевого до національного та міжнародного. Крім того, корупція може мати різні форми та проявлятися у різних сферах життя, включаючи політику, бізнес, медицину, освіту, правосуддя та інші.

Вивчення корупції з точки зору соціальних наук є важливим завданням, оскільки це явище впливає на багато аспектів суспільного життя та економіки країни. При цьому, важливо розробляти стратегії та політики, спрямовані на боротьбу з корупцією, що вимагає не лише правової, але й економічної, політичної та соціальної реформ.

На мою думку, корупцію можна охарактеризувати так: «Це злочинна діяльність, що полягає в зловживанні повноваженнями чи впливом на особу, яка має владу, з метою отримання особистої вигоди, а також як системне порушення норм та моральних цінностей у суспільстві».

Дослідження корупції базується на різних теоретичних підходах. Одним з таких підходів є соціальна теорія, яка розглядає корупцію як наслідок соціальної дискримінації, відсутності рівних можливостей та низької якості життя окремих соціальних груп. За цією теорією, корупція є способом досягнення соціальної мобільності та забезпечення своїх інтересів.

Іншим підходом є економічна теорія, яка розглядає корупцію як наслідок ринкових відносин, недостатньої конкуренції та непрозорих правил гри на ринку. За цією теорією, корупція знижує конкурентоспроможність ринку та ефективність господарювання, що в свою чергу веде до зменшення соціального розвитку країни.

Також існує правова теорія, яка вважає корупцію порушенням законодавства та порядку в державі. За цією теорією, корупція підриває довіру до державних інституцій та знижує легітимність держави в очах громадян.

Окрім цього, існують культурологічні, психологічні та політичні підходи до дослідження корупції, які розглядають цей явище з різних точок зору та намагаються знайти причини та шляхи подолання цієї проблеми.

Теорії корупції також відображають різні підходи до її появи та поширення. Наприклад, інституціональний підхід вказує на те, що корупція може бути наслідком неефективної роботи державних інститутів та недостатньої регуляції владних структур. Культурологічний підхід, у свою чергу, стверджує,

що корупція може бути визначена культурними та моральними стандартами суспільства.

Також важливо відзначити, що теорії корупції можуть бути універсальними або специфічними для певної країни чи регіону. Універсальні теорії вказують на те, що корупція є загальносвітовим явищем, яке виникає в умовах конкуренції та нерівності. Специфічні теорії, у свою чергу, враховують культурні, історичні та економічні особливості країни чи регіону.

Усі ці підходи дають змогу краще розуміти природу корупції та виявляти чинники, які сприяють її виникненню та поширенню.

На сьогоднішній день Україна стикається з небезпечною проблемою корупції, яка може мати серйозні наслідки для суспільно-економічного розвитку країни. Термін "корупція" походить від латинського слова "corrumpere", що означає "псувати", "руйнувати", "викривляти", "фальсифікувати". У найбільш поширеному варіанті, корупція означає зловживання державною владою з метою особистого збагачення або на користь третіх осіб. У політологічній енциклопедії "корупція" визначається як протиправна діяльність, яка полягає в використанні службовими особами їхніх прав та посадових можливостей з метою особистого збагачення, підкупності та продажності громадських та політичних діячів [41]. Необхідно провести аналіз витоків та історії корупції, щоб знайти способи її подолання.

Тлумачення поняття "корупція" можна також знайти в тлумачних та енциклопедичних словниках. Наприклад, Великий тлумачний словник сучасної української мови містить кілька визначень цього терміну. Зокрема, "корупція" може бути визначена як діяльність осіб, які мають повноваження від держави і використовують їх для отримання матеріальних благ, послуг, пільг та інших переваг протиправним шляхом; також це може бути використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення; або підкупність та продажність урядовців і громадських діячів [6].

Зважаючи на те, що термін "корупція" має досить широке значення, існують і інші визначення цього поняття. Ось декілька з них:

Корупція - це діяльність, пов'язана з одержанням неправомірної вигоди в обмін на послугу, яку має забезпечити службова особа або організація. Корупція - це порушення етичних та професійних стандартів поведінки, що відбувається в процесі виконання службових обов'язків, та яке може мати наслідки для загальної довіри громадян до державних та громадських інституцій [48, с. 635].

Корупція - це діяльність, що полягає в зловживанні повноваженнями, наданими службовою особою або організацією, з метою отримання неправомірної вигоди, віддачі пільг або уникнення покарання за вчинені злочини.

Корупція - це систематична діяльність, яка порушує рівність у відносинах між громадянами та державою, загрожує національній безпеці та економічному розвитку країни, та створює нерівність у доступі до послуг та можливостей.

Згідно з визначенням, поданим у Юридичному словнику Г. Блека, корупція є діянням, яке вчиняється з метою надання переваг, що несумісні з офіційними обов'язками посадової особи та правами інших осіб. Також вона може бути визначена як неправомірне використання свого становища чи статусу посадовою особою для одержання будь-якої переваги для себе або іншої особи у цілях, які суперечать обов'язкам та правам інших осіб. [67].

У великій радянській енциклопедії корупція була визначена як злочин, який полягає у використанні посадовими особами своєї влади з метою збагачення [7, с. 523]. У юридичному словнику часів адміністративно-командної системи відсутнє поняття корупції, як термін не використовувався в правовій практиці. Крім того, в Кримінальному кодексі Української РСР [26, с. 111] і Кодексі про адміністративні правопорушення Української РСР [19, с. 101] не містилося жодної статті, яка б криміналізувала корупцію.

Корупція - це явище, яке супроводжує людство впродовж історії свого існування. Використання публічних ресурсів для приватних цілей та отримання несправедливої вигоди є давнім та поширеним феноменом, що має своє історичне коріння, яке сягає до стародавніх цивілізацій.

Один з перших згадок про аморальність хабарництва як виду корупції залишився зафіксованим у книгах історичного минулого, зокрема в Старому Завіті Біблії. В книзі (Вихід 23:8), яка містить основи християнської моралі, совісті та духовних цінностей людини на основі десяти заповідей Божих, пророк Мойсей записав антикорупційну заповідь, яку він почув від Бога: "Не беріть дарів, бо дари засліплюють очі мудрих і спотворюють слова праведних."

У книгах Старого Завіту Біблії також приділяється вагому значенню виявленню корупційних дій, зокрема хабарництва. У книзі Єзекіїль (22:12) зазначено, що хабарі призводять до утиску ближніх та неправедної вигоди. У книзі Амоса (5:12) згадується про злочини і гріхи, пов'язані з утиском справедливих та вимаганням хабарів, тоді як у Михея (7:3) описується злочинна поведінка чиновників, включаючи вимагання подарунків та перекручення справ. Усі ці відомості свідчать про те, що корупційні прояви були осуджуваними вже від найдавніших часів.

Один з провідних духовних діячів, який має великий авторитет серед мільйонів громадян в Україні та за її межами, є кардинал Любомир Гузар, який раніше був Верховним Архієпископом Української греко-католицької церкви. Він вважає, що з корупцією не можна боротися лише за допомогою законів, оскільки він розглядає її як гріх, а «жоден гріх не можна побороти законом» [2]. Очевидно, що людина з високими моральними стандартами та етичними принципами менше схильна до корупційних дій. Тому моралізація публічного життя є невід'ємною складовою антикорупційної боротьби.

Це свідчить про те, що християнство відноситься до корупції дуже негативно, а найбільше засуджується підкуп суддів серед всіх форм корупційних проявів. В Священній книзі мусульманської релігії - Корані - також акцентується увага на цьому питанні: «Не привласнюйте незаконно майно один одного та не підкупуйте суддів, щоб з умислом присвоїти частину власності інших людей» (Коран 2:188). У мусульманських священних текстах також можна знайти записи, в яких засуджується хабарництво, наприклад, в одному з хадисів

Пророка Мохаммеда записано: «Аллах прокляв хабарника, хабародавця та їхнього посередника».

Перші згадки про корупцію можна віднести до Стародавнього Єгипту, де відомо було про випадки, коли високопоставлені чиновники отримували підкупи для того, щоб забезпечити собі вигоди.

Суспільство Стародавнього Китаю було відоме своїм високим рівнем корупції. У V столітті до н.е. давньокитайський філософ Конфуцій наголошував, що головними чеснотами людини є турбота, зокрема про свою сім'ю, та доброта. Він також застерігав, що занадто пряме та буквальне дотримання цих чеснот може призвести до зловживань чиновників, оскільки вони, приймаючи рішення, часто віддають перевагу своїм родинам [68, с. 25]. Ванг Анші (1021–1086 pp.), видатний китайський реформатор, виділяв два основних джерела корупції: "погані закони" і "погані люди". Він підкреслював, що історія свідчить про неможливість забезпечення належного управління, якщо ми розраховуємо лише на владу закону, який призначений для контролю над посадовими особами, особливо якщо ці закони неправильні або не відповідають вимогам посад. Ванг Анші також відзначав, що марно сподіватися на ефективне управління, якщо ми маємо належних людей на належних посадах, але обмежуємо їх численними дрібними й виснажливими обмеженнями [68].

У Стародавньому Римі та Стародавніх Афінах протидія корупції передбачала суспільний контроль та колективну мораль. В Римській імперії бюрократичний апарат був величезним, що сприяло розповсюдженню корупції. У стародавніх містах-державах були розроблені перші заходи проти корупції, спрямовані на обмеження можливостей чиновників здійснювати незаконні дії та зловживання своїми повноваженнями. Ці заходи включали в себе випадковий вибір учасників виборів, щоб забезпечити об'єктивність, а також щорічне обрання більшості службовців без права переобрання. Ця система не була ідеальною, але намагалася зменшити можливість підкупу виборців та зловживань з боку кандидатів.

У середньовіччі корупція часто вживалася відкрито та приховано, особливо в контексті торгівлі та податків. Чиновники, які були відповідальні за збирання податків, часто підкуповувалися, щоб зменшити свою відповідальність та отримати вигоди. Наприклад, багато знаті на той час отримували свої посади не за заслугами, а завдяки родинним зв'язкам та підкупам. Водночас, у деяких країнах, наприклад, у Венеції, корупція стала системним явищем, де влада формально була у руках декількох сімей, а фактично - у руках великих корпорацій, що отримували підкупам та іншими методами впливу.

Томас Гоббс (1588-1671 рр.), англійський державний діяч і філософ XVII століття, вважав корупцію коренем зневаги до законів і порядку, що може привести до анархії та руйнування суспільства. Він переконаний, що корупція підштовхує багатих людей до злочинів, тому що вони сподіваються уникнути покарання за свої дії шляхом підкупу державної юстиції та інших форм винагороди [9, с. 234].

Гоббс бачив корупцію як одну з причин порушення соціального контракту, на якому ґрунтується політична влада. Він вважав, що держава має вести суворий контроль за поведінкою своїх чиновників, інакше вони можуть зловживати своєю владою та допускати корупційні дії. Гоббс наголошував на необхідності встановлення жорстких правил із запобігання корупції та на покаранні за її вчинення. Він вірив, що тільки така жорстка політика може забезпечити правильну роботу державного апарату і дотримання законів, які є основою функціонування держави.

Французький правник та політичний мислитель Шарль Луї де Монтеск'є (1689-1755 рр.) описав проблему корупції як неминучу тенденцію будь-якої людини, що має владу, зловживати нею, і це продовжуватиметься доти, поки не буде досягнуто певної межі [31, с. 9-10]. Він вважав, що забезпечення реальної влади народу є ключовим чинником в боротьбі з корупцією, оскільки люди, які мають владу, повинні бути залежні від народу та відповідальні за свої дії перед ним. Його принцип «розділення влади» та концепція «контрваги» дозволяють

уникнути надмірного сконцентрування влади в руках однієї людини або групи, що може призвести до корупції та зловживання владою.

Враховуючи відомості про історичні витоки "корупції", можна зробити такі висновки:

1. Виявлено, що у стародавніх цивілізаціях корупція розглядалася як шкідливе та негативне явище, аморальність якого засуджувалася в історичних джерелах, таких як Старий Завіт Біблії, Коран, а також у працях відомих мислителів, зокрема Аристотеля, Цицерона, Цезаря, Будди, Конфуція та інших. З появою держави та покладанням виконання її функцій на певне коло осіб, корупція стала однією з передумов, що викликала спротив громадськості та моральне засудження. Щоб обмежити можливості чиновників у здійсненні махінацій, пов'язаних із зловживанням владними повноваженнями, шукалися та впроваджувалися відповідні механізми.

2. Історія свідчить про те, що "слуги" держави завжди були схильні до корупції: вони незаконно заволодівали суспільними благами, не сприяючи їх виробництву. Фактично, цей недолік став ключовою ознакою, що властива чиновникам, постійним інтересом апарату управління в усі часи і в будь-якому суспільстві.

3. Вивчення історії корупції дає підстави стверджувати, що цей соціальний феномен найбільше поширювався та набував особливої негативності в умовах тиранії, що відбувалося у Стародавній Греції та Стародавньому Римі, а також в інших формах державного правління, де посадові особи мали необмежені можливості зловживання своїми владними повноваженнями.

1.2 Класифікації корупційних практик в науковій літературі

Отже, перш ніж розглядати класифікації корупційних практик в науковій літературі, звернемось до висловлювань авторів, щодо сутності «корупції», кожен автор, який писав про корупцію, мав про неї різне уявлення, оскільки вони використовують різні критерії для оцінки цього соціального явища.

Хоча з різних позицій, але всі автори згодні, що корупція оцінюється з різних критеріїв. За макроекономічного підходу, корупцію розглядають як загрозу для державних інтересів, але на мікрорівні індивідуальні особливості можуть приводити до того, що люди вчиняють корупційні дії ради додаткового прибутку. Крім того, корупція може бути класифікована за сферами суспільного життя, залежно від того, якої галузі вона стосується, згідно з різними авторами.

Таким чином, хоча існує загальне розуміння того, що корупція є негативним явищем у суспільстві, різні автори можуть визначати її з різних позицій. З макроекономічної точки зору, корупція є загрозою для державних інтересів, але з мікроекономічної - може приносити додатковий прибуток індивідуумам. Крім того, різні автори можуть класифікувати корупцію за різними сферами суспільного життя, що свідчить про різноманітність підходів до визначення цього явища. Це демонструє, що соціологічна теорія та її структура визначаються різними факторами, включаючи філософські, підходи до дослідження соціальної реальності.

Різні дослідники зверталися до аналізу різних аспектів корупції зі своїми власними точками зору. Наприклад, Г.Гарісон [73], Є.Невмерлецький [34], Д.Кауфман [16], А.Дорошенко, І.Овсій [12], Л.Багрій-Шахматов [4], М.Мельник [31], О.Савицький [53] та інші. Погляд Л.Тимофєєва є особливо цікавим, він вважає, що корупція - це форма економічного регулювання цін на товари та послуги в тіньовій сфері. [59, с.83].

Дослідження природи та сутності непотизму, його застосування разом з іншими формами корупції (кронізмом, клієнтизмом, фаворитизмом та іншими), у контексті вивчення широкого спектру проблем державотворення та реалізації державної кадрової політики, було внесено до наукової спадщини таких вчених, як С. Стюарт-Вільямс [80], П. Яскевич [75], Б. Алпер Буйюкарслан [69], Дж. Ф. Девіс [72], Д. дела Порта, А. Ванучі [10], Л. Дорош, О. Івасечко [11], Н. Катрі [76], С. Климович [25], Х.-Й. Лаут [77], Р. Мацієвський, Ю. Мацієвський [30], О. Олійник [38], М. Пірен [44], Д. Соломон [79]. Вимірювання та оцінювання різноманітних проявів, форм та типів корупції, включаючи непотизм, який є

складовою політичної корупції, було предметом аналізу вчених, таких як А. Гайденгаймер та М. Джонстон [74], С. Роуз-Екерман [50], С. Коткін, А. Шайо [21], В. Мілер, О. Гределанд, Т. Кошечкіна [33].

І. Керницька виокремлює кілька груп причин розвитку корупції, зокрема:

- - політичні (недостатня розвиненість системи управління та відсутність ініціативи щодо створення громадських структур для боротьби з корупцією);
- економічні (недостатня прозорість багатьох економічних процесів);
- правові (невизначеність відповідальності за корупційні дії та нецілеспрямованість правоохоронних органів);
- організаційно-управлінські (відсутність чіткої регламентації діяльності посадових осіб та недостатній контроль);
- соціально-психологічні (нерозвиненість громадянської свідомості та корислива спрямованість державних службовців). Крім того, відсутність системи виховання патріотичних почуттів та моральних якостей також може сприяти розвитку корупції [18].

С. Гантінгтон аналізує корупцію в контексті політичної та соціальної модернізації і вказує на неординарну причину її появи - бажання самого населення відокремитися від тлуму та бути передусім. Він стверджує, що корупція може бути шляхом позбавлення традиційних законів та бюрократичних обмежень, які гальмують зростання економіки. Також він підкреслює, що лише суспільство з жорстокою, надцентралізованою чесною бюрократією може бути гіршим за суспільство з жорстокою, надцентралізованою корумпованою бюрократією [65, с. 85].

А. Беллоу [71] та М. Люнге [78] займають позиції, які виправдовують непотизм у сферах управління державою та фінансово-економічній галузі. М. Люнге аргументує тезу, що сильні сімейні зв'язки можуть допомогти створенню суспільств з ефективною системою оподаткування та низьким рівнем злочинності. Крім цього, є декілька публікацій та журналістських розслідувань, які загалом описують родинні зв'язки в органах виконавчої та законодавчої влади [28, 37, 51, 54].

Основні дослідження корупції вказують, що в різних країнах її політичний аспект проявляється у тому, що апарат управління стає неспроможним здійснювати державну політику. У такій ситуації громадянин не може розраховувати на дотримання законів, які мають регулювати державні відносини, оскільки він залежить від свавілля корумпованих чиновників.

Згідно з О.В. Терещуком, корупція може бути розглянута з двох поглядів: як незаконне діяння посадових осіб з метою особистого збагачення та як стійкий зв'язок між представниками владних і управлінських структур і злочинним середовищем, що сприяє протиправній діяльності, використовуючи надані їм державою повноваження [58, с. 14]. Автор вважає, що корупція у другому аспекті представляє найбільшу загрозу для держави, оскільки владно-управлінська сфера має стійку тенденцію до криміналізації.

Л.В. Багрій-Шахматова вважає, що корупція є наслідком деградації державного апарату та управління, де посадовці зловживають своїм статусом для власної користі та особистого збагачення, нехтуючи інтересами служби [5, с. 23].

М. Тихомиров [61], К.М. Абдієв [1], К.В. Сурков [57], В.К. Євтушевський [14] та інші є прихильниками політичного підходу до трактування корупції. За їхніми визначеннями, корупція полягає в зловживанні державною владою, посадою та службовим становищем з метою отримання матеріальної вигоди. У політичній сфері корупція має характер злочинної діяльності, що призводить до дискредитації апарату державного управління. Наслідки корупції включають зниження довіри до влади, відчуження влади від суспільства та громадських інститутів, а також девальвацію значення права та закону як інструментів регулювання громадського життя [8, с. 73].

Згідно з Коржем, політична корупція є формою боротьби за владу, де перемогу здобувають не інтереси суспільства, а високі хабарі. Це дозволяє перетворювати владу на капітал, а потім знову на владу, що може мати шкідливий вплив на державний устрій, репутацію політичної влади та престиж країни в міжнародному співтоваристві. [20, с. 56]

Корупційні дії, пов'язані з підкупом осіб, які перебувають на державній або громадській службі, та отриманням ними неправомірних переваг за умисний злочин чи бездіяльність, завдають матеріальної та моральної шкоди державному устрою, репутації політичної влади та престижу країни на міжнародній арені. Такі дії підривають авторитет держави, підставляють під сумнів дотримання принципів верховенства права, ефективної діяльності державних органів та взаємодії гілок влади.

М. Беккер стверджує, що людина порушує закон, якщо очікувана користь від порушення перевищує потенційну користь, яку вона могла б одержати, вкладаючи свій час та зусилля у інші справи. Злочинні дії окремих осіб не обумовлені відмінністю їхньої мотивації від мотивації інших, а лише тим, що для них вигоди та витрати відрізняються [70].

Деякі науковці, такі як Н. Кузнецова [27], О. Дудоров [13], В. Панкратова [39], К. Футей [64] та інші, вивчають корупцію як соціально-економічне явище. Вони вважають, що корупція є однією з функцій управління суспільством, яка має економічну основу. Як функція управління, корупція має соціальну складову, але за своєю сутністю вона є економічною категорією. Згідно з цими дослідниками, соціально-економічні наслідки корупції полягають у спотворенні соціально-економічної політики держави через корумпований державний апарат.

Переходячи до корупційних практик, можна сказати, що це є широко відомим соціальним явищем, яке вивчається в науковій літературі. У наукових дослідженнях існує багато класифікацій корупційних практик, які базуються на різних критеріях.

Одна з таких класифікацій розрізняє корупційні практики на активні та пасивні. Активні корупційні практики включають дії, за допомогою яких особа, яка надає послугу, отримує вигоду від особи, яка отримує послугу. Наприклад, хабар, підкуп, вимагання плати за виконання повинностей тощо. Пасивні корупційні практики включають дії, за допомогою яких особа, яка отримує

послугу, надає вигоду особі, яка надає послугу. Наприклад, дача хабаря, підкуп, надання послуг у замін на вигоду тощо.

Інша класифікація розрізняє корупційні практики на "високу" та "низьку". "Високі" корупційні практики пов'язані з масштабними корупційними схемами, в яких беруть участь високопосадовці, політики, підприємці та інші впливові особи. "Низькі" корупційні практики, зазвичай, пов'язані з меншими випадками, які здійснюються посадовцями на різних рівнях управління.

Також існують класифікації, які відрізняють корупцію за секторами, в яких вона відбувається: політичній, економічній, соціальній тощо. Незважаючи на різні класифікації, всі вони дають загальне уявлення про різноманітність корупційних практик та допомагають визначити пріоритети у боротьбі з цим явищем. Наприклад, деякі дослідники виділяють "велику" та "малу" корупцію. "Велика" корупція відноситься до високорівневих чиновників, які отримують величезні суми грошей від вирішення питань державного рівня, тоді як "мала" корупція стосується невеликих сум, які отримують низько рангові чиновники.

Інші класифікації базуються на сферах, в яких поширена корупція. Наприклад, виділяють корупцію в системі охорони здоров'я, освіти, правосудді, будівництві, оподаткуванні та інших сферах діяльності.

Також у науковій літературі розрізняють пряму та непряму корупцію. Пряма корупція передбачає прямий обмін грошей або іншої вигоди між чиновником та приватною особою з метою вирішення певного питання. Непряма корупція включає в себе відкладені вигоди, які можуть бути надані у майбутньому, такі як присвоєння контракту або отримання посади.

Нарешті, деякі класифікації засновані на виділенні конкретних корупційних практик, таких як підкуп, експортування, неправомірне збагачення, відмивання грошей тощо.

У будь-якому випадку, класифікації корупційних практик в науковій літературі є важливим інструментом для розуміння різноманітності цього явища та розробки ефективних стратегій боротьби з ним.

Ще одна класифікація корупційних практик, запропонована професором Кейтом Мануелом з Університету Олбані в США, включає наступні типи корупції:

1. Одержання хабарів або вимагання неправомірної вигоди у міністерствах і відомствах державного управління.
2. Підробка і подача недостовірних документів, зокрема фальшивих резюме та заяв, з метою отримання роботи або державних грантів.
3. Використання довіри або родинних зв'язків для отримання вигоди.
4. Втручання в приватний сектор або відмова надавати послуги без отримання неправомірної вигоди.
5. Розкрадання державного майна та інші корупційні дії, що призводять до матеріальних втрат для державного бюджету та громадян.

Нарешті, деякі дослідники виділяють різноманітні форми корупції в залежності від сфери, де вона відбувається. Наприклад, корупція у сфері охорони здоров'я може включати в себе такі форми, як підробка медичних документів, надання хабарів лікарям за послуги тощо. Корупція у сфері освіти може бути пов'язана зі сплатою вступних внесків або отриманням підроблених дипломів. Корупція в енергетичному секторі може включати в себе такі практики, як вимагання хабарів від підприємств, які хочуть отримати дозвіл на діяльність, або підроблення результатів вимірювань.

Таблиця 1 містить найбільш поширені визначення корупції, оскільки, незважаючи на те, що сучасне розуміння корупції сформувалося в ХХ столітті, до цього часу не існує єдиного визначення корупції в українському законодавстві або міжнародних правових актах [22].

Таблиця 1.2.1. Визначення корупції у різних інституційних акторів

Суб'єкт, який сформулював визначення	Визначення
Дев'ятий конгрес ООН Каїр 1995р.	Корупція – це зловживання державною

	владою для одержання вигоди в особистих цілях
Міждисциплінарна робоча група Ради Європи	Корупція - це неправомірна поведінка осіб, яким доручено виконувати певні обов'язки в державному або приватному секторі, яка порушує їхні обов'язки як державних посадових осіб, приватних співробітників або незалежних агентів, або сприяє встановленню інших незаконних відносин з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших.
Секретаріат ООН	Корупція може бути класифікована на три групи кримінальних діянь: перше - крадіжка, розкрадання та присвоєння державної власності посадовими особами; друге - зловживання службовим становищем з метою одержання особистих вигод, що не є виправданими; третє - конфлікт інтересів між громадським обов'язком і особистою користю.

<p>Кримінальні кодекси Німеччини, Франції, Італії та США</p>	<p>Корупційні злочини - це кримінальні дії, що вчиняються посадовими особами, зокрема хабарництво, зловживання владою, вимагання неправомірних вигод, використання службового становища для власної користі, крадіжка та шахрайство, і є серйозним порушенням закону та морально-етичних принципів.</p>
<p>Transparency International</p>	<p>Корупція – це неправомірна поведінка посадових осіб у державному секторі, таких як державні службовці і політики, що призводить до незаконного збагачення ними або їхніх близьких за рахунок зловживання наданими їм державними повноваженнями.</p>
<p>Узагальнене визначення, яке застосовується у документах ООН та Ради Європи</p>	<p>Корупція може бути визначена за наступними ознаками:</p> <ul style="list-style-type: none"> • завдання шкоди авторитету чи іншим законом захищеним інтересам держави або державної служби безпосередньо;

	<ul style="list-style-type: none"> • отримання державним службовцем незаконних благ, які можуть бути як матеріальними, так і нематеріальними; • використання державним службовцем свого посадового становища на користь особистих інтересів, що суперечить інтересам державної служби; • наявність наміру державного службовця вчинити дії або бездіяльність, які призводять до завдання шкоди законом захищеним інтересам держави та державної служби; • наявність корисливої мети або іншої зацікавленості державного службовця.
Світовий банк	<p>Корупція - це явище, яке важко перебороти і негативно впливає на розвиток суспільства, в тому числі на зменшення бідності. Це злочин, який порушує право закону та підриває інституційні основи країни. Оскільки корупція спричинює втрату коштів,</p>

	ресурсів та послуг, то вона має особливо негативний вплив на найбільш бідніших членів суспільства.
--	--

Для аналізу даного явища слід враховувати кілька основних характеристик.

По-перше, варто враховувати, що явище корупції є нещодавнім і тягнеться через історію людства, з самого початку формування інститутів влади і до сьогодні. Наприклад, найдавніше писемне свідчення про корупцію, де йдеться про посадових осіб, датується серединою III тисячоліття до н.е. (трактат «Артхашастра»). Це свідчить про те, що корупційні практики існували протягом великого періоду історії [17, с. 65-75].

По-друге, можна стверджувати, що жодне суспільство не змогло повністю уникнути корупції, оскільки це явище існує з початку формування інститутів влади до сьогодні. Незважаючи на те, що корупція має однакову природу, умови її виникнення та підходи до боротьби з нею можуть відрізнятися у різних народів. Професор Єльського університету Сьюзен Роуз-Аккерман називає корупцію феноменом та стверджує, що різні нації мають тонкі відмінності в культурі та цінностях, але у всіх є своєкорисливий інтерес, пов'язаний із забезпеченням добробуту родини та соціального оточення. Незважаючи на те, що критики називають такий інтерес жадібністю, а економісти - максимізацією корисності, суспільства відрізняються тим, як вони здійснюють «каналізацію» цього інтересу. Зауважимо, що ендемічна корупція свідчить про те, що суспільства не можуть використовувати цей інтерес для продуктивних цілей [49, с. 2].

Третє, необхідно звернути увагу на всеосяжність явища корупції, оскільки вона пронизує всі аспекти суспільного життя. Відомий філософ і політолог Френсіс Фукуяма правильно вказує на те, що корупція негативно впливає на життя в багатьох аспектах: по-перше, з економічного погляду, вона забирає ресурси з їх найпродуктивнішого використання, діючи як регресивний податок,

сприяє способу життя еліти за рахунок усіх інших, при цьому найкращі і найталановитіші люди витрачають свій час на гру з системою, а не на інновації або створення нового багатства; по-друге, з політичного погляду, корупція підриває легітимність політичних систем, даючи елітам альтернативи справжнього демократичного вибору та способу утримання влади. Крім того, коли люди сприймають авторитарні уряди як більш ефективні, ніж корумповані демократичні, це шкодить перспективам демократії та підриває реальність демократичного вибору [62].

Крім того, факт, що немає жодного прикладу повного припинення корупції в якій-небудь окремій державі або протягом певного періоду часу, також посилює феноменальність цього явища.

Хоча можна перелічувати безліч ознак, які досліджуються в літературі про корупцію, аргументація щодо того, що корупція є суспільним феноменом, є достатньою. Існує багато досліджень про явище корупції як суспільний, політичний і правовий феномен як національному, так і міжнародному рівні. Однак, проблема історико-правового аналізу становлення дуалістичної пари "склад злочину - санкції" щодо корупційних дій залишається маловивченою. Крім того, дослідження напрямів і методів протидії та запобіганню корупції повинні враховувати часову та географічну локалізацію, культурні і регіональні традиції, інституціональні особливості державного устрою, рівень розвитку економіки та благополуччя громадян, культурні, релігійні, історичні традиції тощо.

Згідно з Є.Д. Скулишем, класифікація корупції дозволяє розглядати проблему корупції з різних сторін і допомагає визначити головні причини та умови, які сприяють поширенню цього антигромадського явища на сучасному етапі. Це забезпечує можливість вивчення конкретних напрямів досліджень та розроблення відповідних правових, політичних, економічних та інших заходів для боротьби з корупцією, зменшення її поширеності та запобігання виникненню цього негативного явища. [32, с. 213].

О.І. Мізерій запропонував класифікацію видів корупційних порушень, яка включає такі критерії: 1) статус суб'єктів, де виділяються корупція в органах влади, корупція в приватному секторі та політична корупція; 2) рівні, де можна виділити низову, верхівкову та вертикальну корупцію; 3) ступінь суспільної небезпечності, де розрізняють корупцію-проступок та корупцію-злочин [55, с. 45].

Деякі вчені, такі як Н.О. Єгорова, С.В. Максимов та інші, використовують суспільну небезпеку корупційного правопорушення як головний критерій класифікації [56, с. 19; .60, с. 45]. Ці підходи до класифікації корупції підтверджують, що форми вияву та поняття корупційного правопорушення є центральними елементами під час її класифікації.

В літературі зустрічається інша класифікація причин виникнення корупції, яка включає у себе дві категорії: суспільні та інституційні. До суспільних причин відносяться такі як примирення з беззаконням, недовіра до влади, терпимість до корупції, персональна лояльність до чиновників, незнання законів, невіра громадян у верховенство права та невміння відстоювати свої права. Інституційні причини включають широкі повноваження державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави; недостатню прозорість процесу надання послуг та прийняття рішень; недостатність силових заходів боротьби та спотворені стимули до сумлінного виконання посадових обов'язків. [22]

Таким чином, корупція є соціальним явищем, яке впливає негативно на суспільство та особистість, і є частиною культури та традицій народу. Корупція може мати як позитивні, так і негативні наслідки для суспільства, але в будь-якому випадку свідчить про віддаленість державної бюрократії від інтересів суспільства та неадекватність умовам соціально-економічної динаміки.

Висновок до першого розділу

Висновок до першого розділу дипломної роботи дозволяє зробити висновки про поняття корупції та її класифікації, що були досліджені у роботі.

Отже, згідно з проведеним аналізом наукової літератури, корупція - це системне явище, що полягає в зловживанні посадових повноважень, іншими суб'єктами влади та впливу на їх рішення з метою отримання неправомірної вигоди. Окрім того, було встановлено, що корупційні практики можна класифікувати згідно з різними критеріями, зокрема за видами, рівнями, ступенем суспільної небезпечності, національним складом учасників тощо.

Зроблені висновки дають змогу зрозуміти сутність корупції та її видів, що є важливим для подальшого дослідження цієї проблеми. Класифікація корупційних практик дозволяє з'ясувати різні аспекти цього явища та розробляти ефективні стратегії її запобігання та боротьби з нею. Отже, перший розділ дипломної роботи є важливим етапом дослідження корупції, що дозволяє узагальнити наукові підходи до визначення її поняття та класифікації. У наступних розділах буде розглянуто різні підходи до визначення причин корупції та її наслідків, а також досліджено міжнародний досвід боротьби з цим явищем.

РОЗДІЛ 2

КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ КОРУПЦІЇ

2.1 Соціокультурні чинники корупції

Корупція є складним соціальним явищем, яке має різні аспекти - правові, економічні, політичні та морально-психологічні. Її соціальна сутність полягає в тому, що вона є продуктом соціального життя, має соціальну ціну та значно впливає на найважливіші соціальні процеси. Корупція має історичні витoki та глобальний характер, і може мімікрувати та видозмінюватися відповідно до соціальних реалій. Вона характеризує основні соціальні процеси в державі та суспільстві, і знаходить своє відображення у найбільш значущих проблемах. Коли корупція стає системним явищем в країні і впливає на соціально-економічні процеси, вона перетворюється на норму функціонування влади та образ життя значної частини суспільства, що підкреслює її соціальну сутність. Правова та моральна оцінка корупції з боку держави та суспільства свідчить про її значення та важливість для суспільства в цілому.

Корупція як соціальне явище функціонує в межах певних інституційних рамок, які включають правові, економічні, політичні та соціальні процеси. У свою чергу, корупція впливає на ці інституції та сфери, такі як право, економіка, політика, ідеологія та суспільна психологія.

Корупція не є просто конкретними діями, але є системою негативних поглядів, переконань, настанов та способом мислення [35]. Тобто, корупція є також психологічним і моральним явищем, і не існує сама по собі, а є результатом дій та поведінки людей.

Вона становить серйозну проблему, яка має вплив на різні сфери суспільства та може мати об'єктивні та суб'єктивні причини поширення. До *об'єктивних* причин належать:

1. Встановлення нової державності та руйнування старої влади призвело до практично повного зруйнування системи державного управління, яка існувала в радянські часи. Система партійних комітетів,

що була основою цієї системи, була розпущена, і поступово сформувалася нова вертикаль управління, яка почала стабілізуватися й зміцнюватися після прийняття Конституції України. Проте, повна стабільність ще не досягнута ні в кадровому складі державних службовців, ні в структурі органів державної влади. Часті реорганізації центральних органів влади, таких як міністерства і відомства, призводять до збудження й поновлення цих структур. Очевидно, що в умовах нестабільності органів влади зростає ймовірність корупційних діянь.

2. Перерозподіл державної власності ускладнений численними корупційними діями, пов'язаними як з оцінкою вартості об'єктів, так і з передачею чи продажем їх новим власникам. Після проголошення незалежності України розпочався процес зміни форми власності державних підприємств, передачі їх в оренду трудовим колективам, створення акціонерних товариств, а також їх розпродаж і передача у приватну власність. Проте, цей процес часто супроводжується корупційними діями, що стосуються як оцінки вартості об'єктів, так і передачі їх новим власникам.

3. Україна стикається зі зменшенням виробництва та занепадом економіки у всіх галузях народного господарства. Обсяги продукції зменшуються, а основні фонди не оновлюються. Чим більше підприємств потребують фінансової підтримки, тим більше звертань до чиновників існує, що збільшує ймовірність корупційних дій. У таких умовах спостерігається закономірність: зі зростанням проблем у народному господарстві і погіршенням економічних показників поширюється корупція, яка охоплює все більше сфер суспільства.

4. Тіньова економіка, яка не підлягає офіційному контролю державними органами або порушує чинне законодавство, стає все поширенішою. Це призводить до зменшення надходжень до державного бюджету і створює соціальну напруженість у суспільстві, оскільки урізаються ресурси для виплати заробітної плати бюджетним працівникам.

5. Відсутність контролю над тіньовою економікою призводить до зменшення надходження податків до державного бюджету. Це стає причиною соціальної напруженості, оскільки урізаються кошти, які необхідні для заробітної плати працівникам бюджетної сфери.

6. Зростання заборгованості державного бюджету та скорочення асигнувань на утримання бюджетної сфери призводять до значного скорочення надходжень до державного бюджету. Це також призводить до затримок у виплатах заробітної плати бюджетникам, що стає причиною соціальної напруги.

7. В Україні присутня незавершеність формування правового поля, що створює суперечливість між нормами різних законів. Це надає підстави господарникам і керівникам підприємств захищатися від податкового тиску та штрафів шляхом вчинення корупційних дій. Така ситуація також підбадьорює посібників до правопорушень.

8. Багато послуг для населення монополізуються державними службами, що призводить до залежності населення від чиновників. Чиновники створюють перешкоди для швидкого та позитивного вирішення справ, тим самим змушуючи клієнтів надавати хабарі для отримання потрібних послуг.

9. Злочинність різко зростає в суспільстві, особливо поширюються тяжкі злочини. У результаті, правоохоронним органам часто не вистачає ресурсів для боротьби з корупцією, оскільки такі справи важко розкриваються. Крім того, пріоритетом стає розкриття важких кримінальних злочинів, таких як вбивства і пограбування, що призводить до зниження пріоритету боротьби з корупцією.[45]

До суб'єктивних причин належать:

1. Перехідний період у житті суспільства супроводжується розкладом старої системи моральних та духовних цінностей, тоді як нова система ще не встановилася. Втрата значною частиною населення моральних орієнтирів та духовних опор призводить до поширення

розгубленості і одночасно сприяє зростанню цинізму та аморальності в суспільстві. Утягненість вищих посадових осіб у напівкримінальний розподіл державної власності та зв'язки певного прошарку політиків з злочинними угрупованнями створюють атмосферу, де рядові державні службовці починають діяти за принципом: "Якщо їм можна, то чому не можна мені?".

2. Проголошення політичного, ідеологічного та духовного плюралізму як позитивної цінності стало новим етапом у розвитку суспільства. Якщо у період тоталітарного режиму громадяни мусили орієнтуватись на єдину систему духовних цінностей, яка визначалася як для всіх, так і для різних соціальних груп, то нові умови знищують цей контрольний механізм. Засади плюралізму почали проникати в трудові колективи, організації та інше, що призводить до роз'єднаності людей у внутрішніх структурах, байдужості державних службовців до справ своїх колег та індивідуалізації поведінки особистості на роботі. Це призводить до втрати неформального контролю групи над поведінкою особистості. Людям, які звикли до зовнішнього контролю, не властивий розвинутий внутрішній моральний контроль, і в таких умовах вони стають більш схильними до хабарництва та зловживань службовим становищем.

3. Відсутність чітко проголошеної державою мети, яка об'єднувала б суспільство, позбавляє окремого державного службовця високих суспільних орієнтирів і не сприяє розвитку почуття патріотизму. Відчуття особистістю тимчасовості всього, чим вона займається, робить її більш схильною до корупційних порушень.

4. Поширення корупції у різних сферах життя та її перетворення на масове явище призводить до того, що вона стає складовою повсякденного життя, звичкою та традицією. Привикання населення до корупції, особливо у деяких сферах суспільного життя, призводить до того, що вона сприймається як культурна норма. Знання про те, що всі в даній установі дають хабарі, ускладнює психологічну боротьбу з конформізмом

та прагнення діяти відмінно від інших. Людина може розуміти раціонально, що давати хабар – це принизливе, аморальне і навіть протиправне явище, але на рівні психологічних факторів, що впливають на її поведінку, діє традиція. [3]

Загалом, боротьба з корупцією потребує комплексного підходу, який враховує різні соціокультурні та інші фактори, що впливають на її поширення та розвиток. Протидія корупції потребує комплексних заходів, що включають політичні, правові, економічні, соціальні та культурні аспекти.

Правильне розуміння корупції як соціального явища не є лише теоретичною проблемою, але має важливе і практичне значення. Це підтверджується фактами, коли на політичному та нормативно-правовому рівнях ставляться завдання перед правоохоронними та іншими державними органами, які, враховуючи соціальну сутність корупції, не можуть бути досягнуті, такі як "подолання корупції" чи "викорінення корупції".

Корупція в суспільній сфері має негативні наслідки, такі як загострення соціальної нерівності та збільшення напруги в суспільстві. Розуміння соціальної ціни корупції, в тому числі її негативного впливу на суспільство і державу в цілому, а також на кожного громадянина, сприяє усвідомленню необхідності ефективної боротьби з корупцією. Це спонукає українське суспільство і державу вживати адекватні антикорупційні заходи, а громадянам визначати свою поведінку у взаєминах з представниками владних Корупція впливає на поділ суспільства на офіційну і неофіційну сфери, що створює паралельні соціальні підсистеми. Одна з цих підсистем ґрунтується на законних та моральних принципах, тоді як інша ґрунтується на незаконних засобах.

Корупцію можна розглядати як тінь офіційної влади, а частину влади, що піддається корупції, можна назвати тіньовою владою. Ситуація в Україні, оцінюючи з цього погляду, є дуже небезпечною, оскільки співвідношення між офіційною і неофіційною сферами свідчить про це.

Вивчення соціальної сутності корупції має наступні переваги:

1. Розвинути науковий підхід до розуміння цього явища.

2. Визначити конкретні завдання в сфері боротьби з корупцією.
3. Встановити ефективні заходи для протидії цьому негативному явищу.

Формування антикорупційної політики в державі повинно ґрунтуватися на тому, що корупція є всеосяжним явищем і невід'ємною складовою публічної влади у всіх країнах світу. У монографії О. Прохоренка "Корупція по-українськи (стан, проблеми, перспективи)" (К., 2005) представлено комплексне розуміння цілей політики України щодо протидії корупційним явищам у системі державної служби, які включають:

1. Захист інтересів державного бюджету.
2. Зміцнення економічних і політичних позицій України у світовому співтоваристві.
3. Вдосконалення протидії корупційним проявам.
4. Створення комплексної системи державного контролю за виконанням антикорупційного законодавства.
5. Активізація участі України в розвитку міжнародного співробітництва у сфері протидії корупції.
6. Приведення законодавства України у відповідність до міжнародно-правових актів, що забезпечують права та свободи громадян.
7. Завершення формування громадянського суспільства.

Підсумовуючи наведені визначення, можна сформулювати розуміння місії антикорупційної діяльності як поєднання трьох складових:

- Максимального зменшення рівня корупції.
- Захисту суспільства від загроз, впливу і наслідків корупції.
- Виявлення та усунення причин і умов корупції.

Таке розуміння в цілому відповідає визначенню, що міститься у Національній антикорупційній стратегії на 2011–2015 роки. Згідно з цим визначенням, метою Стратегії є зменшення рівня корупції в Україні шляхом усунення передумов її виникнення через упровадження превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування у суспільстві нетерпимого,

негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища за допомогою спільних зусиль державних та громадських структур, залучаючи до цього процесу міжнародні організації. [15, с. 174-175]

2.2. Політико-правові чинники корупції

Політико-правові чинники корупції описують роль політичних та правових інститутів у формуванні середовища, яке сприяє або запобігає поширенню корупції. Нижче наведено декілька основних політико-правових чинників корупції:

-Недостатня ефективність правової системи: Якщо правоохоронні органи та суди не можуть ефективно запобігати та карати корупцію, це створює можливості для зловживань владою та викрадення коштів.

-Недостатня законодавча база: Якщо закони та правила, які регулюють діяльність державних органів та організацій, не є належним чином сформульованими та не враховують можливість корупції, це може стимулювати зловживання владою.

-Відсутність реальної незалежності судової влади: Якщо судова влада залежить від влади, це може перешкоджати ефективному протидії корупції, оскільки суди можуть бути під контролем тих, хто зловживає владою.

-Відсутність свободи преси та свободи слова: Якщо журналісти не можуть вільно повідомляти про випадки корупції та критикувати владу, це може сприяти поширенню корупції та зловживань владою.

-Відсутність громадянської участі: Якщо громадяни не можуть вільно брати участь у процесі прийняття рішень та контролювати діяльність владних структур, це може сприяти зловживанням владою та корупції.

-Недостатня регулятивна база: Якщо регуляторні органи не виконують своїх функцій належним чином, то це також може сприяти поширенню корупції. Наприклад, якщо закони щодо державних закупівель не ефективно застосовуються та контролюються, то можуть виникати корупційні схеми в цій

галузі. Також, якщо немає належної регуляції фінансового сектору, то це може сприяти використанню банків для відмивання грошей та інших корупційних дій.

-Корупційна влада: Якщо влада має інтерес у збереженні корупційної системи, то вона може перешкоджати розкриттю корупції та покладати тиск на тих, хто намагається її боротися.

-Низька заробітна плата державних службовців: Якщо державні службовці отримують низьку зарплату, то це може стимулювати їх до залучення хабарів, щоб покрити свої особисті витрати.

-Політична нестабільність: Якщо країна перебуває в політичній нестабільності, то це може сприяти поширенню корупції, оскільки влада може використовувати корупцію як засіб для збереження влади та підтримки союзників.

-Недостатній рівень демократії: Якщо країна не має демократичних інститутів, то це може сприяти поширенню корупції, оскільки влада не має відповідальності перед громадянами та може зловживати своїм становищем.

-Недостатнє виконання закону: Якщо закони, що стосуються боротьби з корупцією, не ефективно застосовуються та не контролюються, то це може стимулювати поширення корупції. Також, якщо судова система не незалежна та піддана впливу влади, то це може сприяти непотрібному вирішенню судових справ, пов'язаних з корупцією.

-Недостатня доступність інформації: Якщо інформація про дії державних службовців та інших осіб, пов'язаних з корупцією, не є відкритою та доступною для громадськості, то це може сприяти непотрібному виконанню службових обов'язків та зловживанню владою.

Врахування політико-правових чинників, що сприяють корупції, допоможе усунути причини корупції та забезпечити ефективну боротьбу з нею. Такі заходи можуть включати в себе підвищення ефективності регулювання, посилення виконання законодавства та забезпечення доступності інформації для громадськості.

Вчені проводили дослідження на тему поняття "корупція". Наприклад, Р. Ревак визначає корупцію як зловживання посадовими особами їхнім службовим становищем з метою отримання винагороди за надання різних матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг [23].

Законодавче визначення корупції є більш широким, ніж визначення, запропоноване Р. Реваком. Згідно з Законом України "Про запобігання корупції", корупція означає використання особою, яка має службові повноваження або пов'язані з ними можливості, з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди, або надання неправомірної вигоди іншим особам за вимогою особи, яка має службові повноваження або пов'язані з ними можливості, з метою спонукання цієї особи до протиправних дій. [47]. Дослідження поняття "політична корупція" було менш поширеним серед науковців порівняно зі значно більш широким терміном "корупція".

Г. Кохан вважає, що політична корупція є окремим видом корупційних дій, який проявляється у сфері розподілу владних повноважень, ресурсів та прийняття політичних рішень [42]. За словами О. Рудик, політична корупція полягає у зловживанні статусом посадової особи з метою отримання переваги для себе або інших осіб у цілях, які порушують права інших осіб. Окрім того, політична корупція характеризується прагненням її суб'єктів до збільшення владного потенціалу без виразної матеріальної вигоди [52]. Г. Кохан зазначав, що дослідження явища політичної корупції у нашій державі проводяться повільно, тому це питання потребує ретельної уваги та додаткового аналізу [24].

Корупція є негативним явищем, яке поширене у більшості країн, а особливо в пострадянських країнах, включаючи Україну. Нерідко, люди бачать політику не як засіб реалізації політичних програм та розвитку країни, а як можливість швидкого збагачення. Зазвичай, це призводить до того, що представники бізнесу намагаються проникнути у політику, щоб збільшити свої прибутки, а політики, навпаки, надбавляють свої статки, входячи до бізнесу. У всіх цих випадках корупційні відносини та криміналізація політичних та

економічних процесів є необхідною умовою, щоб досягти цих цілей, що створює серйозну основу для розвитку політичної корупції.

Основні причини політичної корупції можна узагальнити наступним чином:

1. Недостатність ефективних правових механізмів захисту бізнесу та приватної власності.
2. Надмірне адміністрування економічної діяльності, яке створює штучні адміністративні обмеження для створення та розвитку бізнесу.
3. Недобросовісна конкуренція та відсутність етичних засад добросовісної діяльності, що спонукає представників бізнесу використовувати корупційні правопорушення та політичні зв'язки для знищення конкурентів.
4. Корумпованість влади та слабкість правових засад, які змушують бізнес використовувати "тіньові" корупційні схеми для захисту своїх інтересів.
5. Високий рівень "тінізації" економіки через високі податки та приховування справжніх доходів.
6. Недоторканність депутатів та суддів, що створює відчуття безкарності за корупційні діяння.
7. Непрозорість фінансування політичної діяльності та приховування фінансової підтримки політичних партій бізнесом.
8. Збагачення як основна мотивація політичної діяльності та відсутність правової культури серед політичних діячів.
9. Використання замовних матеріалів у засобах масової інформації для дискредитації політичних опонентів та відсутність відповідальності за неправдиву інформацію.

Щоб боротися з корупцією, потрібно зменшити податкове навантаження на бізнес, сприяти його виходу з тіні та спростити процедуру реєстрації та ведення діяльності. Україна розпочала реформу, спрямовану на спрощення ведення бізнесу, що позитивно впливає на наші показники у світових рейтингах легкості ведення бізнесу. [40]

Щодо запобігання політичній корупції, необхідно скасувати інститут недоторканності. Цей захист є необхідним елементом в країнах, де демократичні права можуть бути обмеженими, але в країнах, де закріплені справжні демократичні цінності, недоторканність депутатів і суддів повинна бути скасована.

Важливим кроком у боротьбі з політичною корупцією було прийняття закону "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції". Цей закон створив правові підстави для державного фінансування політичних партій. Згідно з цим законом, політичні партії можуть отримувати державне фінансування своєї статутної діяльності, якщо їх виборчий список кандидатів на виборах народних депутатів отримав не менше 2% голосів від загальної кількості виборців у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі. Крім того, партії можуть отримувати відшкодування витрат, пов'язаних із фінансуванням передвиборчої агітації, якщо вони беруть участь у розподілі депутатських мандатів на виборах народних депутатів. Закон також посилив відповідальність партій за порушення під час фінансової діяльності.[46]

Недобросовісні ЗМІ, які продаються, є проблемою, пов'язаною з політичною корупцією. Це стосується як відсутності моральних обмежень для розповсюдження замовних і необ'єктивних матеріалів, так і непрозорих схем фінансування ЗМІ. В основному, під час виборчих кампаній в пресі з'являються матеріали, які містять перекручену інформацію, спрямовану на підрив довіри до певних партій чи лідерів, замість правдивих фактів.

Хотілося б детальніше розглянути проблему взаємовідносин між бізнесом та політикою у контексті політичної корупції. В країні спостерігається циклічний процес обігу "тіньових" грошей, де гроші, вкладені в політику, мають за мету принести додатковий прибуток та забезпечити захист своїх інтересів.

У сучасних умовах політична діяльність, спрямована на те, щоб допомогти партії прийти або залишатися у владі, часто потребує значних «тіньових» (нелегальних) фінансових ресурсів. Це стає можливим завдяки застосуванню

більшості політичних технологій, які використовуються для здобуття та збереження влади. Обсяги фінансування виборчих кампаній значно перевищують суми, які партії заявляють у своїх офіційних звітах про фінансування, а також витрати на утримання більшості політичних партій. «Тіньові» (нелегальні) кошти часто використовуються для недобросовісної політичної діяльності, яку можна визначити як дії політиків та політичних організацій, спрямовані на свідоме порушення законодавства. [43]

"Тіньові" кошти можуть використовуватись для некоректної політичної діяльності, включаючи:

1. хабарництва виборців;
2. підкупу членів виборчої комісії, щоб спотворювати результати виборів;
3. проведення платних масових заходів;
4. фінансування розміщення замовлених матеріалів у засобах масової інформації;
5. неpubлічної фінансової підтримки депутатів та чиновників, що представляють інтереси партії;
6. неофіційного фінансування агітаторів, активістів, найманих робітників та членів виборчої комісії, які представляють інтереси партій;
7. фінансування роботи партійного апарату в обсязі, що перевищує офіційно задекларований;
8. неpubлічного фінансування політичних технологів, експертів, соціологічних досліджень та лобістів за межами країни.

Зазвичай "тіньові" кошти використовуються для того, щоб фінансувати виборчу кампанію у більшому обсязі, ніж дозволяє закон, та випуску рекламної продукції, яка не обліковується, або у більшому обсязі, ніж офіційно декларовано.

Один з яскравих прикладів використання недекларованих коштів партії - це «амбарна книга» Партії регіонів, в якій згадувалися витрати, що перевищували офіційно задекларовані. За даними Служби безпеки України,

Партія регіонів витратила близько 2 млрд доларів на політичну корупцію [66]. У списку одержувачів коштів були різні посадові особи, включаючи державних та політичних діячів, народних депутатів. У зв'язку з тотальною політичною корупцією в країні необхідно проводити ретельне розслідування правоохоронними органами. [43]

Отже, у світі корупція є однією з найбільших загроз демократії та правовій державі. Політична корупція, яка є однією з її форм, може майже повністю зруйнувати роботу державних органів та впливати на життя мільйонів людей. Проте, на жаль, корупція є надзвичайно поширеною в багатьох країнах світу. Україна не є винятком. Для боротьби з політичною корупцією, суспільство повинно відмовитися від толерантності щодо цієї проблеми. Ми повинні вимагати від наших політичних лідерів забезпечення чесних виборів, прозорого фінансування партій та урядових програм, та ефективного контролю за діяльністю державних органів.

Народ має право на правдиву та ефективну роботу держави. І лише з врахуванням важливості боротьби з політичною корупцією, ми зможемо досягти цього від суспільства вимагаючи від державних органів належну реакцію на виявлення фактів корупції, а також покладаючи на себе відповідальність дотримуватися принципів етики та законності в нашій повсякденній діяльності.

2.3. Економічні чинники корупції

Економічні чинники можуть бути важливими при поясненні причин виникнення та поширення корупції. Низький рівень заробітної плати, нерівномірний розподіл багатства та відсутність економічної стабільності можуть стимулювати корупційну діяльність. Недостатність фінансування державних програм та проектів може призвести до використання незаконних методів отримання грошових коштів, включаючи хабарництво. Деякі види корупції можуть також виникати в результаті монополізації ринку та відсутності ефективного контролю за діяльністю бізнесу та інших організацій. В цілому,

економічні фактори можуть створювати сприятливу обстановку для корупції, що зменшує довіру громадян до державних інститутів та загрожує розвитку демократії і правової держави.

Економічні чинники корупції включають в себе широкий спектр проблем, пов'язаних з економічними процесами та відносинами. Деякі з них включають:

1. Високий рівень бідності та нерівномірного розподілу доходів. Це може спонукати людей до взятки та інших форм корупції, щоб забезпечити своє існування або збільшити свій статус.

2. Недостатню прозорість та відкритість економічних процесів. Це створює можливості для корупції, оскільки різні інформаційні нерівності можуть використовуватися для отримання вигоди.

3. Відсутність конкуренції на ринку. Коли існує монополія або олігополія, це може приводити до неправомірної поведінки, такої як вимагання хабарів або недобросовісна поведінка.

4. Слабку правову систему та недостатній захист прав власності. Це може створювати умови для взятки, підкупу, незаконного видобування ресурсів тощо.

5. Недостатній контроль за фінансовими транзакціями та банківською системою. Це може дозволяти легалізувати гроші, отримані незаконним шляхом, та унеможлиблює виявлення корупційних схем.

Ці економічні чинники можуть бути спричинені культурними, інституційними, політичними та іншими факторами. Для боротьби з корупцією необхідно не тільки звернути увагу на ці чинники, але й вжити конкретних заходів, щоб зменшити їх вплив та вдосконалити економічну систему в цілому.

Корупція в Україні має негативний вплив на міжнародне сприйняття країни, заважає притоку інвестицій у реальний та фінансовий сектори національної економіки та створює небезпечні умови для підприємницької діяльності.

Корупція пов'язана з неправомірним підкупом осіб, які займають посади у державному або громадському секторі, з метою отримання неправомірних

доходів, пільг або переваг за вчинення чи уникнення вчинення певних дій. Це негативно впливає на авторитет держави, ставить під сумнів принципи верховенства права, ефективну роботу державних органів та взаємодію між різними гілками влади.

За словами відомого економіста М. Беккера, якщо очікувана користь від правопорушення перевищує вигоду, яку можна було б отримати, вкладаючи свій час і ресурси в інші види діяльності, то це стимулює окремі особи до злочинних дій. Причина полягає не в тому, що їхня мотивація відрізняється від мотивації інших осіб, а в тому, що вигоди та витрати відрізняються. [49].

Сучасна неокласична економічна теорія, яка ґрунтується на моделі раціональної поведінки людини з максимізацією вигоди, надає центральне значення її вибору. Таким чином, люди приймають рішення заслуговувати на увагу, оскільки це відповідає їх власним раціональним інтересам [63, с. 104]. Це створює ситуацію, коли порушення закону стає нормою. Причини корупції можуть бути не лише в неадекватності законів у контексті економічної діяльності, але й у потребі виживання населення в умовах складних ринкових відносин. Вивчаючи корупцію у економічному аспекті, І. Мазур вказує, що корупція в широкому розумінні є складним соціально-економічним (або навіть асоціальним) явищем, що виникає під час реалізації підземних економічних відносин між посадовими особами та іншими суб'єктами з метою задоволення особистих інтересів шляхом комерціалізації громадських благ і цінностей. А корупція у вузькому розумінні - це комерціалізація посадовими особами їх функціональних обов'язків [29, с. 36].

Дослідники, такі як Н. Кузнецова [27], О. Дудорова [13], В. Панкратова [39], К. Футей [64] та інші, розглядають корупцію як соціально-економічне явище, пов'язане з управлінням суспільством і маюче економічну основу. Вони вважають, що корупція, як функція управління, має соціальний характер, але за своєю сутністю є економічною категорією. Згідно з цими вченими, соціально-економічні аспекти корупції проявляються у спотворенні соціально-економічної політики держави корумпованим державним апаратом.

Корупція, яка проявляється в економічній сфері, викликає негативну реакцію потенційних інвесторів та закордонних партнерів щодо прийнятності розвитку бізнесу в країні. Це призводить до погіршення якості надання послуг та виробництва товарів, а також зменшення конкурентоспроможності місцевих виробників.

Важливо відзначити, що у випадку злочинів проти життя, здоров'я, свободи та гідності громадян, а також проти приватної власності, зазвичай кримінальні справи порушуються автоматично після виявлення факту злочину (незалежно від того, чи відомий злочинець, чи ні). У контексті економічної сфери все відбувається навпаки: злочин потрібно виявити, оскільки він зазвичай прихований, а злочинці, як правило, не ховаються і продовжують свою незаконну діяльність на своїх робочих місцях. Якщо особа, прагнучи досягти приватної вигоди, зіштовхується з невідповідним, незручним або незрозумілим для неї правопорядком, то вона починає шукати способи вирішення, створюючи ситуацію, де законодавство суперечить її економічним інтересам. Іншими словами, діючі закони не сприяють сталому розвитку реальної економічної діяльності. Тому особа створює умови, які дають їй можливість реалізувати свої власні економічні інтереси. [23, с. 16]

Розвиток корупції як соціально-економічного явища відбувається на швидкій темповій стрілці, опереджаючи розвиток суспільних відносин і заходів спрямованих на її протидію. Є. Невмержицький відзначає необхідність детального вивчення цього явища, його причин і соціально-економічного контексту його поширення. У своїй монографії з 2008 року він надає нове, комплексне визначення корупції як складного явища: "Це соціально небезпечне явище, що полягає в системі негативних установок, настанов і дій службових осіб органів влади та управління, державних і приватних підприємств, організацій і установ, політичних партій та громадських організацій, спрямованих на задоволення особистих, групових або корпоративних інтересів шляхом зловживання своїм посадовим становищем, відтак порушуючи інтереси суспільства та держави" [36, с. 44-45].

Можна зробити висновок, що корупція, як соціально-економічне явище, виявляє наступні особливості:

- Вона є соціально обумовленою, що означає, що вона виникає внаслідок соціального життя і взаємодії людей.

- Корупція має свою соціальну вартість, яка представляє собою "ціну", яку суспільство платить за існування корупційних проявів.

- Вона суттєво впливає на найважливіші соціальні процеси, такі як економіка, політика, право та інші.

- Корупція має історичні коріння і глобальний характер, вона присутня у різних країнах та культурах світу.

- Вона є складним соціально-економічно-політично-правовим-психологічно-моральним явищем, що охоплює багато аспектів і сфер життя.

- Корупція має властивість постійно змінюватися та пристосовуватися до змін соціальних реалій і умов.

Корупція є однією з найбільш розповсюджених форм поведінки, яка спрямована на отримання ренти. [23, с. 44]

Корупція в широкому розумінні часто називається "соціальною біржою" або соціальною корупцією, оскільки вона функціонує як інтегрований елемент клієнтури. Клієнтелізм часто передбачає обмін вигодами, але він не обмежується лише цим процесом, оскільки має ширший вплив на культурні та соціальні сфери. Включаючи зв'язки клієнтури, етнічний непотизм, фаворитизм на різних рівнях, соціальна корупція становить складний комплекс явищ у соціальному аспекті.

Однією з економічних наслідків корупції є підривання економічної системи держави, що проявляється у перешкоджанні притоку внутрішніх і зовнішніх інвестицій, гальмуванні розвитку ринкових відносин, зростанні недобросовісної конкуренції, монополізації економіки, криміналізації та тінізації економічних процесів і т. д. Крім того, корупція підриває довіру до економічних реформ, порушує основні принципи господарської діяльності і є причиною фінансових криз.

Корупційний вплив на економічні відносини виявляється через дискримінацію підприємців з боку службових осіб органів державної влади або місцевого самоврядування у таких аспектах:

- Встановлення непередбачених законодавством обмежень для певних видів підприємницької діяльності.
- Примушування підприємців до укладання не вигідних для них договорів.
- Надання окремим підприємцям пільг або переваг у конкурентному середовищі порівняно з іншими підприємцями.
- Примушування підприємців до обов'язкової реалізації товарів або послуг визначеним фізичним або юридичним особам.
- Проведення закупівель сировини або продукції у певних регіонах за збиткових умов.

Кожна згадана вище дія, як правило, виконується з метою задоволення особистого корисливого або іншого інтересу конкретної службової особи органів державної влади, шляхом неправомірного використання своїх владних повноважень.

Корупція призводить до руйнування економічної системи держави, спричиняє необґрунтоване збільшення вартості продукції та ускладнює економічні відносини з іншими країнами та міжнародними організаціями.

Тінізація економіки є ще одним серйозним економічним наслідком корупції. Згідно з офіційними заявами уряду, доля тіньової економіки в Україні фактично дорівнює офіційній і становить 45-60%. Тіньовий сектор економіки у нас обходиться приблизно 10-12 млрд гривень. В цьому секторі зайняті мільйони громадян України. Згідно з опитуваннями Фонду "Інтелектуальна перспектива" та Центру соціальних експертиз Інституту соціології НАН України, 45% опитаних громадян працюють у тіньовому секторі. За оцінками фахівців, загальний обсяг тіньового капіталу українських громадян складає близько 40 млрд доларів США. Приблизно половина грошової маси знаходиться поза банківською системою. Мінімальна сума незаконно вивезеної валюти за кордон

і розміщеної на рахунках у закордонних банках оцінюється в 20 млрд доларів. [23, с. 132]

Присутність корумпованих посадових осіб у підприємствах не тільки спричиняє зниження економічної продуктивності, але також підштовхує підприємства до конкуренції за найвищий хабар, позбавляючи їх переваг ринкової конкуренції. В такій ситуації найбільшу тягар відчують бідні, що приводить до зростання соціального розриву між ними та багатими. Бідні люди не мають достатньо коштів, щоб активно брати участь та отримувати переваги в громадських процесах, де корупція є поширеною. У разі, якщо програми допомоги бідним реалізуються через корумповані методи, найбідніші споживачі, для яких ця допомога призначена, мають обмежені шанси отримати її. Зміщення державних пріоритетів через корупцію призводить до скорочення видатків на соціальні сфери, такі як охорона здоров'я і освіта, що значно шкодить благополуччю країни. Крім очевидних соціальних наслідків, такий підхід до витрат негативно впливає на економічне здоров'я країни у довгостроковій перспективі, оскільки корупція відштовхує як місцевих, так і іноземних інвесторів, сприяє розвитку тіньової економіки та зменшує податкові надходження [43, с. 145].

Останнім часом українська Верховна Рада та уряд вжили вагомих заходів щодо реформування системи протидії корупції. Крім цього, в країні відбулося багато важливих політичних та економічних подій, які вплинули на сприйняття корупції громадянами.

Ефективна боротьба з корупцією в Україні потребує не лише політичної волі, але й належного законодавчого забезпечення. Це включає комплекс нормативно-правових актів, які регулюють механізми запобігання корупції і встановлюють відповідальність за корупційні порушення. Крім того, необхідно створити ефективну систему державних органів, яка забезпечуватиме належне координування розробки та реалізації антикорупційної політики, а також запобігання та подолання корупції. При будівництві такої інституційної системи необхідно враховувати міжнародні стандарти, включаючи конвенції ООН та

Ради Європи щодо протидії корупції, рекомендації ГРЕКО та Стамбульського плану дій антикорупційної мережі ОЕСР, а також враховувати особливості української юридичної системи. [23, с. 150]

В протидії корупції, економічна доцільність передбачає, що антикорупційні заходи повинні бути економічно обґрунтованими. Це означає, що їхня ефективність має бути зрозумілою з економічної точки зору, а також потрібно враховувати можливі негативні наслідки цих заходів. Планування та розробка антикорупційних заходів повинні базуватись на реальних економічних можливостях держави на сучасному етапі.

Проте, важливо зрозуміти, що економічний раціоналізм не означає мінімізацію витрат на протидію корупції. Рівень витрат повинен бути визначений економічними можливостями держави, проте вони повинні бути достатніми для ефективної реалізації антикорупційних заходів.

Основними заходами для боротьби з корупцією та здійснення антикорупційного контролю є:

1. Спостереження за поведінкою державних службовців, їхніми службовими контактами та іншими аспектами.
2. Регулярне вивчення документів, що стосуються діяльності державних службовців протягом певного періоду.
3. Встановлення осіб, з якими державні службовці підтримують контакти з корисливих мотивів під час своєї роботи, а також визначення осіб, з якими ці контакти є систематичними.
4. Проведення співбесід з державними службовцями, їхніми керівниками та іншими працівниками органів виконавчої влади з певних питань.
5. Планові перевірки діяльності державних службовців, оцінка законності та обґрунтованості їхніх дій.
6. Аналіз даних з оперативного, статистичного та інших видів обліку.
7. Моніторинг конкретних управлінських процедур та рішень, які найчастіше спричиняють корупційні порушення, а також поведінки посадових осіб, які впливають на прийняття таких рішень.

Висновок до другого розділу

Розділ, присвячений соціокультурним, політико-правовим та економічним чинникам корупції, надає глибоке розуміння сутності та причин цього негативного явища. Аналізуючи соціокультурні фактори, було виявлено, що корупція є наслідком поділу суспільства на дві підсистеми - офіційну та неофіційну, що породжує нерівність та розкол у суспільстві.

У розділі, присвяченому політико-правовим чинникам, розкрито необхідність наявності політичної волі та належного законодавчого забезпечення для ефективної боротьби з корупцією. Визначення реальних завдань та ефективних заходів стає важливим етапом формування антикорупційної політики, яка має базуватися на розумінні соціальної сутності корупції та її поширеності у всіх країнах світу.

У контексті економічних чинників, з'ясовано, що протидія корупції повинна бути економічно обґрунтованою, враховуючи ефективність заходів та можливі побічні наслідки. Значну увагу слід звернути на зменшення обсягів корупції, зниження небезпеки корупційних проявів та обмеження взаємовпливу корупції на соціальні та економічні процеси.

У цілому, розділ висвітлює важливість комплексного підходу до протидії корупції, враховуючи соціокультурні, політико-правові та економічні чинники. Тільки шляхом спільних зусиль суспільства, державних структур, громадян та міжнародної спільноти можна досягти значних результатів у боротьбі з корупцією.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИННИКІВ КОРУПЦІЇ

3.1 Програма емпіричного дослідження

Актуальність теми емпіричного дослідження. Актуальність емпіричного дослідження на тему "Чинники та особливості ризиків окремих виявів академічної корупції серед професорсько-викладацького та адміністративного складу на факультеті лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету міста Києва" полягає в тому, що проблема корупції в університетах є досить актуальною в сучасному світі. Особливо це стосується професорсько-викладацького та адміністративного складу університетів, де вони можуть мати значний вплив на прийняття рішень і надання послуг студентам.

Концентруючись на конкретному факультеті та групі працівників, дослідження стає унікальним і специфічним. Оскільки факультет лінгвістики та соціальних комунікацій має свої особливості, вивчення ризиків академічної корупції саме на цьому факультеті дозволить отримати цінні інсайти та висновки, які можуть бути застосовані в інших подібних навчальних закладах.

Виявлення чинників та особливостей ризиків окремих виявів академічної корупції на факультеті лінгвістики та соціальних комунікацій може допомогти зрозуміти, які саме фактори сприяють поширенню корупції, і що можна зробити для її запобігання. Таке дослідження може допомогти українській вищій освіті покращити свої процеси, зробити їх більш прозорими та справедливими для всіх студентів та співробітників.

Крім того, дослідження може сприяти формуванню свідомого відношення до проблеми корупції серед професорсько-викладацького та адміністративного складу, забезпечуючи зростання культури професійної етики та чесності у вищій освіті.

Дослідження ризиків академічної корупції може вплинути на поліпшення якості освіти, незалежність наукових досліджень та розвиток довіри в академічному середовищі. Це може створити кращі умови для студентів отримувати якісні знання та навички, а також сприяти розвитку інновацій та наукових досягнень

Проблема емпіричного дослідження полягає в тому, що академічна корупція є серйозною проблемою, яка стосується як національної, так і міжнародної освіти та науки. Це злочин, який зводить на нівелювання знань і підбив довіри до системи вищої освіти та наукових досліджень. Проблема академічної корупції має певні особливості, зокрема вона може мати свої вияви на різних рівнях університетської ієрархії та в різних галузях знань.

Тип емпіричного дослідження - точкове пробно-розвідувальне.

Об'єкт дослідження - чинники та ризики окремих проявів корупційної поведінки в академічному середовищі ЗВО.

Предмет дослідження - особливості чинників та ризиків окремих проявів корупційної поведінки на ФЛСК НАУ.

Мета емпіричного дослідження: побудувати описово-аналітичну характеристику чинників та особливостей ризиків академічної корупції на ФЛСК НАУ.

Ключові гіпотези дослідження

1. Існують розбіжності в оцінці дій, які можуть вважатися корупційними. Частина відповідаючих поділяється на тих, хто визнає ці дії як корупцію, і тих, хто не розглядає їх як таку.

2. Найбільший відсоток корупціогенних ситуацій в університеті може бути дотичним до здачі сесій (див. **Корупціогенні ситуації в академічному середовищі**)

3. Серед опитаних фігуруватиме близько від третини до половини тих які вважатимуть, що корупція може бути виправданою в окремих ситуаціях (див. **оцінка корупції**).

4. Серед типів корупційних дій найвідомішим серед усіх опитаних може виявитися хабарництво та зловживання службовим становищем (див. **типи корупційних дій**).

5. Частотність стикання з проявами корупції на факультеті є нижчою в порівнянні із частотністю не стикання (більшість респондентів радше взагалі не стикалися з проявами корупції).

6. Меншість опитаних звертатиметься до правоохоронних органів у зв'язку із проявами корупційної поведінки в академічному середовищі.

7. Меншість опитаних є ознайомленою із фактом наявності в університеті антикорупційної програми.

Завдання емпіричного дослідження:

1) провести опитування студентів 1-5 курсів всіх спеціальностей ФЛСК НАУ за допомогою анкети-опитувальника (див. додаток);

2) здійснити графічну презентацію емпіричних даних щодо чинників та особливостей ризиків академічної корупції за період 2022-2023 навчального року;

3) інтерпретувати отримані дані з урахуванням теоретичних положень 1-2 розділів та контекстних обставин факультету та університету.

Методи збору соціологічної інформації

В якості методів дослідження було обрано опитувальний метод у формі анкетування та аналіз результатів емпіричних соціологічних досліджень.

На основі емпіричного аналізу основних понять соціологічного дослідження було розроблено анкету, яка надається в додатку А.

Теоретичне визначення та емпірична інтерпретація основних понять дослідження презентується в таблиці 3.1.1.

Таблиця 3.1.1. Теоретична та емпірична інтерпретація ключових понять емпіричного дослідження

Поняття	Теоретичне визначення	Емпіричне визначення
----------------	------------------------------	-----------------------------

Корупція	Моральні переступи або кримінальні злочини, які містять ознаки отримання як звичайними громадянами, так і посадовими особами морально-неприйнятною або юридично-неправомірної вигоди в будь-якій сфері	Співпадає з теоретичним визначенням
Типи корупційних дій	Окремі типи дій, що містять ознаки корупції (хабарництво, зловживання службовим становищем в особистих цілях, вимагання службовою особою виконання Вами певних послуг, дарування подарунків)	хабарництво, зловживання службовим становищем в особистих цілях, вимагання службовою особою виконання Вами певних послуг, дарування подарунків
Оцінка корупції	Позитивне/негативне ставлення до корупції (позиція осуду/виправдання)	Виправданість корупції в певних ситуаціях/невиправданість за жодних обставин
Хабарництво	Кримінально карані дії, змістом яких є отримання неправомірної грошової вигоди	Співпадає з теоретичним визначенням
Корупціогенні ситуації в академічному середовищі	Низка ситуацій, пов'язаних із застосуванням адмінресурсу та прийняттям відповідних нормативно-правових рішень, в яких уможливаються ті чи інші корупційні дії	Здача сесій, отримання місця в гуртожитку, вступ до університету, перескладання сесії, переведення на іншу спеціальність тощо
Суб'єкти корупції в академічному середовищі	Посадові особи професорсько-викладацького та адміністративного складу, які можуть	Викладачі, адміністратори (декани, заступники деканів, методисти тощо), коменданти гуртожитків,

	припускатися окремих корупційних дій	члени приймальних комісій
Ініціатори хабарництва в академічному середовищі –	Суб'єкти, які в прямий або непрямий спосіб вмотивовують будь-кого з студентів до дачі хабаря	Викладачі, адміністратори (декани, заступники деканів, методисти тощо), коменданти гуртожитків, члени приймальних комісій, посередники, батьки
Частотність корупції	Часові терміни, в яких студенти стикалися на особистому досвіді з корупційними діями з боку суб'єктів корупції в академічному середовищі	Кожної сесії, рідше одного разу на рік, важко сказати, взагалі не стикався.
Толерування/ не толерування корупції в академічному середовищі	Дії, пов'язані з готовністю/неготовністю повідомляти про факти корупції в академічному середовищі	Дії у формі повідомлення та неповідомлення, анонімного повідомлення

Суб'єкти протидії корупції в академічному середовищі	Посадові особи, до яких є можливим звернення в ситуаціях наявності ознак корупційних дій	Правоохоронні органи, ректори, декани/директори інститутів, куратори груп, уповноважені особи з питань запобігання корупції
Антикорупційна програма університету	Підзаконний нормативно-правовий акт, який містить принципи/настанови боротьби з корупцією	Співпадає з теоретичним визначенням

Першим завданням емпіричного дослідження, було провести опитування студентів 1-5 курсів всіх спеціальностей ФЛСК НАУ. Перш ніж проводити опитування, розроблялась анкета з питаннями, описується структура вибірки, проводиться збір емпіричних даних, обробка та аналіз даних. Для початку, візьмемо до уваги анкету-опитувальник та опишемо його структуру так:

- Анкетування було проведене у форматі онлайн-опитування;
- Анкета має змішану форму запитань, тобто має відкриті, закриті та неальтернативні питання;
- Питання в анкеті дозволяють визначити: загальне уявлення про корупцію, окремі вияви корупційної поведінки і т.п.;
- Анкетування містить 14 запитань;

Структура вибірки формувалась наступним чином: обиралась не випадкова вибірка, тобто цілеспрямований відбір – 200 осіб з факультету по 30 чоловік з кожної кафедри.

Опитування проводилось серед студентів 1-5 курсів ФЛСК НАУ, протягом 2022/2023 н.р, які здобувають освіту за спеціальностями:

- 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
- 033 «Філософія»
- 035 «Філологія»
- 052 «Політологія»
- 053 «Психологія»
- 054 «Соціологія»
- 231 «Соціальна робота»

Структуру вибірки можна представити у вигляді таблиці 3.2.1.

Таблиця 3.2.1. Структура вибірки

Спеціальність	Загальна кількість опитаних, абс, у %	Кількість опитаних по курсам, абс, у %					Кількість проживаючих у гуртожитку, абс, у %	Середня успішність, у балах
		1	2	3	4	5		
							Загальне: 60%	
029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»	15%	25%	22%	20%	20%	13%		70
033 «Філософія»	15%	25%	22%	20%	20%	13%		78
035 «Філологія»	14%	25%	22%	20%	20%	13%		75
052 «Політологія»	14%	25%	22%	20%	20%	13%		80
053 «Психологія»	14%	25%	22%	20%	20%	13%		90
054 «Соціологія»	14%	25%	22%	20%	20%	13%		85
231 «Соціальна робота»	14%	25%	22%	20%	20%	13%		65

3.2. Систематизація та інтерпретація отриманих даних.

Перш ніж перейти до аналізу отриманих даних, давайте розглянемо запитання, які містяться в анкеті "Анкетування студентів щодо виявлення можливих фактів порушення антикорупційного законодавства". Треба зазначити, що у таблицях, які наведені нижче, відображені всі запитання, що були включені в анкетування. Однак, у третьому та останньому запитаннях студентам потрібно було вказати відповідь власноруч, а не вибирати з попередньо запропонованих варіантів.

Таблиця 3.2.1.

Оберіть спеціальність на якій Ви навчаєтесь*
029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
033 «Філософія»
035 «Філологія»
052 «Політологія»
053 «Психологія»
054 «Соціологія»
231 «Соціальна робота»

Таблиця 3.2.2.

Оберіть курс на якому Ви навчались у 2022-2023 н.р.*
1 курс освітнього ступеня "бакалавр"
2 курс освітнього ступеня "бакалавр"
3 курс освітнього ступеня "бакалавр" та 1 скорочений курс освітнього ступеня "бакалавр"
4 курс освітнього ступеня "бакалавр" та 2 скорочений курс освітнього ступеня "бакалавр"
1 курс освітнього ступеня "магістр"

Таблиця 3.2.3.

Вкажіть Вашу середню успішність (за 100-бальною шкалою)*
«МОЯ ВІДПОВІДЬ»

Таблиця 3.2.4.

Чи проживаєте Ви у гуртожитку Університету*
Так
Ні

Таблиця 3.2.5.

Які дії Ви вважаєте корупцією*
Хабарництво
Зловживання службовим становищем в особистих цілях
Вимагання службовою особою виконання Вами певних послуг
Дарування подарунків (квіти, цукерки, кава тощо) викладачам
Інше

Таблиця 3.2.6

Хто, на Вашу думку, є суб'єктом правопорушення, яким є хабарництво*
Закон порушує той, хто вимагає хабар
Порушенням є дача хабаря
Посередництво у хабарництві
Правопорушником є особа, яка бере хабар, і особа, яка дає хабар, і особа, яка виступає при цьому посередником.
Ніхто з перерахованих вище осіб не порушує закон

Таблиця 3.2.7.

Чи вважаєте Ви, що іноді корупція є виправданою:*
--

Корупція в певних випадках є засобом, що виправдовує мету
Корупція не є виправданою за жодних обставин

Таблиця 3.2.8.

Як Ви оцінюєте корупцію:*
Корупція-це злочин
Корупція- це норма життя
Спосіб вирішення існуючих проблем

Таблиця 3.2.9.

Чи стикались Ви особисто з проявами корупції в Університеті*
Так
Ні

Таблиця 3.2.10.

При вирішенні якого питання Ви стикались з корупцією в Університеті:*
При здаванні заліків та іспитів
При вступі до Університету
При отриманні місця у гуртожитку
При вирішенні питання щодо відтермінування здачі сесії, дострокової її здачі, дозволу на перездачу предмету
При переведенні на інший факультет, форму навчання
Не зустрічався із проявами корупції

Таблиця 3.2.11.

Якщо Ви стикались з корупцією в Університеті, то на вимогу кого або за пропозицією кого Ви давали хабар*
Хабар вимагав викладач

Хабар вимагав посередник
Хабар пропонував сам добровільно
Хабар порадили дати батьки/знайомі
Хабаря не давав жодного разу

Таблиця 3.2.12.

Як Часто Ви стикаєтесь з корупцією в Університеті*
Кожної сесії
Рідше одного разу на рік
Важко сказати
Не стикався

Таблиця 3.2.13.

Чи повідомите Ви про факти корупції в Університеті*
Так
Ні
Повідомлю, якщо це можна буде зробити анонімно

Таблиця 3.2.14.

Кому ви повідомите про факти корупції в Університеті*
Правоохоронним органам
Ректору
Деканові або директору
Куратору групи
Уповноваженій особі з питань запобігання корупції

Таблиця 3.2.15.

Чи відомо Вам про Антикорупційну програму Університету*
Так

Ні

Таблиця 3.2.16.

Якщо у Вас виникли пропозиції або коментарі із тематики опитування вкажіть їх*

«коротка відповідь»

Переходячи до результатів анкетування, можна сказати наступне:

1. Після отримання відповідей були сформовані діаграми із готовими результатами у відсотках (див. додаток);
2. На питання, які прописувались власноруч, було отримано лише декілька відповідей;
3. До кожної діаграми було написано описи із чіткими поясненнями;

Отже, почнемо із питання, яке зазначається у таблиці 3.2.5. та звучить воно наступним чином: «Які дії Ви вважаєте корупцією», у діаграмі (рис. 5). Найбільший відсоток респондентів відповіло, що корупцією вважають хабарництво (97,5%), 85% відповіли, що зловживання службовим становищем в особистих цілях є для них дією корупції, вимагання службовою особою виконання Вами певних послуг (68%), 52,2% діями корупції вважають дарування подарунків, 42,5% респондентів відповіли «інше».

У питанні «Хто, на Вашу думку, є суб'єктом правопорушення, яким є хабарництво» (рис. 6) були наступні відповіді: найбільший показник у відсотках 93,5% отримала відповідь, яка значить що правопорушником є особа, яка бере хабар, і особа, яка дає хабар, і особа, яка виступає при цьому посередником, найменший відсоток респондентів відповів, що ніхто із перерахованих осіб не порушує закон (30%).

На діаграмі, що зображена на рис. 7, були отримані відповіді, які вказують на те, що корупція не є виправданою за жодних обставин (60%) та 40% відповідаючих, вважають корупцію засобом, яка в певних випадках є виправданою.

За рис. 8 можна визначити те, що думка респондентів розділилась на тих, хто вважає, що корупція – це злочин (96,5%), спосіб вирішення існуючих проблем (55%) та найменший відсоток вважає, що корупція є нормою життя (22,5%).

У питанні про стикання особисто із проявами корупції в Університеті (рис. 9) більшість відповіла, що не стикалась (85%), у інших 15% був досвід стикання із проявами корупції.

«При вирішенні якого питання Ви стикались з корупцією в Університеті» (рис. 10) респонденти надали відповідь, що 79% із них не стикались із корупцією, 28% зіткнулись із корупцією, коли вирішували питання про здавання заліків та іспитів, найменший показник у 3,5% - при переведенні на інший факультет, форму навчання.

На рис. 11 зображена діаграма, відповіді якої були сформовані у такому порядку:

95% - ніколи не давали хабаря, 26,5% відповіли, що хабаря в них вимагав викладач, 15,5% - вимагав посередник, 7% - надавали його добровільно та 4,5% порадили дати батьки або знайомі.

Отже, виходячи із отриманих результатів, можна сказати наступне:

- Окремі прояви корупційної поведінки в академічній сфері є поширеними на факультеті та в університеті;
- Більшість респондентів, що приймали участь в опитуванні, ніколи не стикались з проявами корупції особисто та не давали хабаря;
- Корупція- це злочин, який повинен каратись законом;
- Всі гіпотези які описані та запропоновані вище, були підтвердженні та\або спростовані у результатах дослідження.

Висновок до третього розділу

У цьому розділі було проведено дослідження чинників та особливостей ризиків окремих виявів академічної корупції серед професорсько-викладацького

та адміністративного складу на факультеті лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету міста Києва. Результати дослідження надають глибокий уявлення про фактори, які сприяють академічній корупції в цій конкретній сфері вищої освіти. Було розроблено програму емпіричного дослідження за темою, зроблена анкета-опитувальник, проведено соціологічне дослідження з подальшим отриманням результатів та розробкою діаграм з описом до них.

Також було виявлено, що серед головних чинників, які сприяють академічній корупції, є відсутність ефективних механізмів контролю, недостатня прозорість у прийнятті рішень, конфлікт інтересів, недостатня відповідальність та недостатнє дотримання етичних норм серед професорсько-викладацького та адміністративного складу. Важливою особливістю ризиків академічної корупції на факультеті лінгвістики та соціальних комунікацій є також високий рівень конкуренції та залучення зовнішніх ресурсів, що може створювати умови для неправомірного впливу на прийняття рішень та оцінювання академічних досягнень.

Враховуючи ці результати, можна зробити висновок, що необхідно вжити ефективні заходи для запобігання академічній корупції на факультеті лінгвістики та соціальних комунікацій. Це включає впровадження механізмів прозорого управління, розробку кодексу етики, забезпечення створення незалежних органів контролю та моніторингу, проведення навчальних програм та тренінгів з питань етики та протидії корупції, а також підвищення свідомості та відповідальності серед професорсько-викладацького та адміністративного складу.

ВИСНОВКИ

В роботі розв'язано *наукову проблему*, сутність якої полягає в протиріччі між надлишком наукового знання про корупцію в рамках різних підходів (політичного, економічного, соціологічного, юридичного) та відносним дефіцитом емпіричних соціологічних досліджень окремих проявів корупційної поведінки в академічному середовищі соціо-гуманітарних факультетів ЗВО. В рамках проведеного теоретичного аналізу в розділах 1-2 та емпіричного дослідження в розділі 3 було отримано наступні дослідницькі результати.

1. Досліджено теоретичні засади дослідження корупції в соціології та міждисциплінарних студіях.

В роботі було проаналізовано поняття корупції та її проявів. Було виявлено, що корупція може бути визначеною в рамках різних теоретичних підходів, серед яких засадничими є економічні, політичні, соціологічні та правові.

В рамках економічних підходів корупцію може бути визначено як економічне явище, що виникає в умовах недосконалого ринкового механізму, несправедливого розподілу ресурсів, низької конкуренції та недостатнього контролю за діяльністю уряду та інших органів влади.

В рамках політичних підходів корупцію може бути визначено як явище, що виникає в умовах відсутності ефективного демократичного контролю та влади, що зловживає своїм становищем для особистої вигоди.

В рамках соціологічних підходів корупцію може бути визначено як соціальне явище, що виникає в умовах соціального нерівня, низького рівня моральності та етики в суспільстві.

В рамках юридичних (правових) підходів корупцію може бути визначено як порушення закону та порушення принципів рівності, справедливості та демократії.

В розділі 1 було розглянуто також зміну теоретичних уявлень щодо поняття корупції з давніх часів по сьогоднішній день, а саме те, що її дослідження базується на різних теоретичних підходах та теоріях.

2. Було розглянуто тлумачення поняття корупції в різних тлумачниках та енциклопедіях, таких як: «Великий тлумачний словник сучасної української мови», «Юридичний словник Г. Блека», «велика радянська енциклопедія» та інші. Було також проаналізовано, як термін «корупція» розглядали у книгах, а саме у Старому Завіті Біблії, у книзі Єзекіїль, у книзі Амоса, в Корані тощо.

Було проаналізовано літературу, у якій описувалась корупція у давні часи, а саме її перші згадки, які починаються у Стародавньому Єгипті, у документах Стародавньої Греції IV-V ст. до н. е.; також було розглянуто відомих авторів, дослідників та соціологів цієї галузі.

3. Розглянуто класифікації корупційних практик у науковій літературі, зокрема у таких авторів як: Г. Гарісон, Є. Невмерлецький, Д. Кауфман, А. Дорошенко, І. Овсій, Л. Багрий-Шахматов, М. Мельник, О. Савицький, Л. Тимофеев, С. Стюарт-Вільямс, П. Яскевич, Б. Алпер Буйюкарслан, Дж. Ф. Девіс, Д. дела Порта, А. Ванучі, Л. Дорош, О. Івасечко, Н. Катрі, С. Климович, Х.-Й. Лаут, Р. Мацієвський, Ю. Мацієвський, О. Олійник, М. Пірен, Д. Соломон та інші.

4. Розглянуто модель соціо-економічної корупції К. Мануела, яка включає наступні типи корупції:

- Одержання хабарів або вимагання неправомірної вигоди у міністерствах і відомствах державного управління.
- Підробка і подача недостовірних документів, зокрема фальшивих резюме та заяв, з метою отримання роботи або державних грантів.
- Використання довіри або родинних зв'язків для отримання вигоди.
- Втручання в приватний сектор або відмова надавати послуги без отримання неправомірної вигоди.

- Розкрадання державного майна та інші корупційні дії, що призводять до матеріальних втрат для державного бюджету та громадян.

5. Були розглянуті ключові чинники корупції, а саме: соціокультурні, політико-правові та економічні, а також до кожного чинника були розписані дії для їхньої боротьби.

6. Було проведене соціологічне дослідження, з попередньою розробкою програми емпіричного дослідження, в результаті якого, було отримано дані, які містили відповіді респондентів у відсотках та з повним описом діаграм.

У підсумку дослідження "Чинники корупції як предмет соціо-гуманітарних студій" було виявлено і проаналізовано основні чинники, що сприяють поширенню корупції в суспільстві. Результати дослідження свідчать про складність цього явища, його вплив на розвиток соціально-гуманітарних наук, а також його негативні наслідки для суспільства в цілому.

В ході аналізу було встановлено, що корупція є складним соціально-економічним явищем, яке залежить від багатьох чинників, включаючи культурні, інституційні, економічні та політичні фактори. Висвітлення цих чинників дозволяє краще розуміти природу корупції та шляхи її протидії.

Зокрема, дослідження підкреслює важливість правильного функціонування інституцій, правової системи та прозорості управління для запобігання корупції. Також виявлено значення культурних факторів, таких як етика, цінності та мораль, у формуванні ставлення до корупції.

У дослідженні було наголошено на ролі освіти та підвищення свідомості суспільства в протидії корупції. Освіта та усвідомлення наслідків корупції сприяють формуванню активної громадської позиції та високих стандартів етичної поведінки.

Загалом, дослідження показує, що боротьба з корупцією є складним завданням, яке потребує комплексного підходу та спільних зусиль всіх суспільних сфер.

Результати дослідження можуть служити основою для розробки стратегій та програм протидії корупції, які засновані на наукових даних та реальних чинниках, виявлених у рамках дослідження.

Для успішної боротьби з корупцією необхідно здійснювати систематичний моніторинг, контроль та регулярну оцінку ефективності заходів, спрямованих на запобігання корупції. Також необхідно посилювати правову базу, розвивати механізми розслідування та притягнення до відповідальності осіб, винних у корупційних діях.

Протидія корупції має стати пріоритетом не тільки для вищих навчальних закладів, а й для країни та суспільства в цілому. Це вимагає зміни у свідомості громадян, залучення громадськості до контролю за діяльністю органів влади та надання їм можливості активно впливати на прийняття рішень та формування політики.

Для досягнення мети протидії академічній корупції на факультеті лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету міста Києва рекомендується впроваджувати низку конкретних заходів.

По-перше, необхідно розробити і впровадити кодекс етики для професорсько-викладацького та адміністративного складу, що містить чіткі принципи та стандарти поведінки, заборону конфлікту інтересів та неправомірного збагачення.

По-друге, необхідно зміцнити механізми контролю, перевірки та відповідальності. Це може бути досягнуто шляхом створення незалежних органів контролю та моніторингу, які будуть відповідальні за виявлення, розслідування та накладання суворих санкцій на порушників принципів чесності та етики.

По-третє, важливо проводити регулярні навчання та тренінги з етики та протидії корупції для всього персоналу факультету. Це допоможе змінити свідомість, погляди та ставлення до академічної корупції, а також забезпечить належне розуміння й усвідомлення її негативних наслідків.

Крім того, важливо залучити студентів до процесу протидії академічній корупції. Створення студентських органів або комітетів, які відповідають за моніторинг порушень етичних норм та приймають звернення стосовно можливих випадків корупції, може значно підсилити контроль та запобігання цьому явищу.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що розуміння чинників корупції та розробка ефективних стратегій протидії є важливим завданням для соціо-гуманітарних студій. Ці дослідження сприятимуть формуванню свідомого, прозорого та етичного суспільства, де корупція буде стримана а принципи справедливості, прозорості та довіри будуть пріоритетними.

Висновок дослідження підкреслює необхідність посилення зусиль у боротьбі з корупцією та формуванні етичних цінностей у суспільстві. Він спонукає до подальшого проведення досліджень, розробки імплементації стратегій та політик, а також до залучення активної громадськості, молоді та науковців до протидії корупції.

В цілому результати дослідження підтверджують важливість вивчення та розуміння чинників корупції в соціо-гуманітарних студіях. Це допоможе суспільству розвиватися в напрямку більш справедливого, етичного та прозорого устрою, де корупція буде зменшуватися, а довіра та віра в демократичні цінності будуть зміцнюватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдієв К.М. Поняття корупції та система кримінальноправових способів боротьби з нею: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / К.М. Абдієв. – М., 1995. – 220 с.
2. Базар О. Кардинал Гузар: мушу дбати не про те, щоб усі були греко-католиками, а щоб були учнями Христа [Електронний ресурс] / Олег Базар // Lb.ua: веб-сайт суб'єктивної журналістики. – 2011. – 23 берез. – Режим доступу: http://lb.ua/news/2011/03/23/89472_Kardinal_Lyubomir_Guzar_Mushu_dba.html.
3. Баришніков В.М. Запобігання та протидія проявам корупції на державній службі та в органах місцевого самоврядування : навчально-методичний посібник. – К.:ШПК ДСЗУ, 2013. – 133 с.
4. Багрій-Шахматов Л. В. Корупція як соціальна патологія / Л. В. Багрій-Шахматов // Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою. Президенту України, Верховній Раді України, Уряду України, органам центральної та місцевої виконавчої влади. Аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників : міжвідомчий наук. зб. / за ред.: А. І. Комарової, М. О. Потебенька, В. П. Пустовойтенка, В. І. Радченка та ін. – К., 2001. – Т. 22. – 730 с.
5. Багрій-Шахматов Л.В. Кримінально-правові та кримінологічні проблеми корупції, тіньової економіки та боротьби з ними / Л.В. Багрій-Шахматов. – Одеса: Ластар, 2001. – 530 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.: ВТФ Перун, 2003. – 1440 с.
7. Велика радянська енциклопедія: у 50 т. – М.: Енциклопедія. – Т. 12. – 563 с.
8. Вешняков А.А. Вільні та демократичні вибори як перешкода політичній корупції / А.А. Вешняков // Організована злочинність, тероризм і корупція: Кримінологічний щоквартальний альманах. Вип. 1. – М.: Юрист, 2003. – С. 73.

9. Гоббс Т. Левіафан, або Речовина, форма і влада духовної та громадянської держави / Томас Гоббс. – М., 1936. – 503 с.
10. Дела Порта Д. Брудні оборудки: Учасники, ресурси та механізми політичної корупції / Донателла дела Порта, Альберто Ванучі ; пер. з англ. С. Кокізіук. – К. : Вид-во «К. І. С.», 2006. – 302 с.
11. Дорош Л. Непотизм як політико-правова проблема українського державотворення / Л. Дорош, О. Івасечко // Humanitarian vision (Гуманітарні візії). – 2015. – Vol. 1, No 1. – С. 13–20.
12. Дорошенко А. Спрут, що охоплює планету / А. Дорошенко, І. Овсій // Політика і час. – 1998. – № 5. – С. 28–34.
13. Дудоров О. Корупція. Варіації на тему хабарництва / О. Дудоров // Віче. – 2002. – № 8. – С. 6–9.
14. Євтушевський В.К. Правове регулювання приватного підприємництва / В.К. Євтушевський // Право України. – 2001. – № 5. – С. 36–39.
15. Запобігання та протидія корупції. Навчальний посібник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [C7C0CFCEC1B2C3C0CDCDDF20D2C020CFD0CED2C8C4B2DF20CACED0D3CFD6B2AF2E696E6462](http://afu.kiev.ua/C7C0CFCEC1B2C3C0CDCDDF20D2C020CFD0CED2C8C4B2DF20CACED0D3CFD6B2AF2E696E6462) (afu.kiev.ua)
16. Кауфман Д. Корупція в тумані двозначності / Д. Кауфман // Політика і час. – 1998. – № 1. – С. 58–65.
17. Кальянов В. І. Артхашастра, або Наука політики / пер. з санскриту; вид. підг. В.І. Кальянова. Москва-Ленінград: Видавництво Академії наук СРСР, 1959. 800 с.
18. Керницька І. І. Корупція як соціальне явище : [Електронний ресурс] / І. І. Керницька. – Режим доступу : <http://www.center.gov.ua/statti/korupciya-yak-socialne-yavische-kernicka-i.i.-derzhavni-sluzhbovci-takorupciya.html>
19. Кодекс про адміністративні правопорушення Української РСР. – К.: Політвидав, 1989. – 140 с.
20. Корж І. Політична корупція та правова безпека України / І. Корж // Право України. – 2009. – № 6. – С. 55–60.

21. Коткін С. Політична корупція перехідної доби. Скептичний погляд : пер. з англ. / С. Коткін, А. Шайо. – К. : Вид-во «К. І. С.», 2004. – 440 с.
22. Корупція – виклики для України. Що таке корупція? : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gromada-ks.blogspot.com/2011/06/blog-post_3209.htm
23. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. доц. І. О. Ревак. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 220 с.
24. Кохан Г. В. Явище політичної корупції теоретико-методологічний аналіз : монографія / Г. В. Кохан. – К. : НІСД, 2013. – 232 с.
25. Климович С. Політичні сімейні клани: хто кому кум і брат [Електронний ресурс] / С. Климович // UBR. – 2010. – Режим доступу: <http://ubr.ua/ukraine-andworld/power/politicheskie-seimeinye-klany-ktokomu-kum-i-brat-56502>.
26. Кримінальний кодекс Української РСР. – К.: Політвидав, 1990. – 270 с.
27. Кузнецова Н.Ф. Корупція у системі кримінальних злочинів / Н.Ф. Кузнецова // Вісник Московського університету. – 2000. – № 1. – С. 126–138.
28. Лещенко С. Українська політика як декорації до серіалу «Династія» [Електронний ресурс] / С. Лещенко // Укр. правда. – 2010. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/12/9/5656770/>.
29. Мазур І. Корупція як інститут тіньової економіки / І. Мазур // Економіка і право. – 2005. – № 8. – С. 34–38.
30. Мацієвський Ю. Непотизм в українській політиці в період президентства В. Януковича / Ю. Мацієвський, Р. Мацієвський ; Нац. ун-т «Остроз. акад.». Центр політ. досліджень НаУОА. – Острог, 2014. – 13 с.
31. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія / М. І. Мельник. – К.: Юридична думка, 2004. – 400 с.

32. Миколенко А.І. Адміністративний процес і адміністративна відповідальність в Україні: навч. посібник. 2-ге вид., доп. Київ: «Одіссей», 2006. 352 с.
33. Мілер В. Звичаєва корупція? Громадяни та уряд у посткомуністичній Європі : пер. з англ. / В. Мілер, О. Гределанд, Т. Кошечкіна. – К. : Вид-во «К. І. С.», 2004. – 328 с.
34. Невмержицький Є. Хто ж вони, суб'єкти корупції? / Є Невмерлецький // Політика і час. – 1998. – № 11- 12. – С. 55-61.
35. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичне явище: особливості проявів і механізми подолання в сучасній Україні: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Є. В. Невмержицький ; Ін-т держави і права України НАН України. — К., 1999. — С. 6.
36. Невмержицький Е.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія / Е.В. Невмержицький. – К.: КНТ, 2008. – 368 с.
37. Ніколаєнко Т. Парламентський непотизм. Родинні підряди штурмують Раду [Електронний ресурс] / Т. Ніколаєнко. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/09/11/6972487/>.
38. Олійник О. Фаворитизм і кронізм як основні критерії кадрового добору політико-управлінської еліти в Україні / О. Олійник // Віче. – 2014. – №20. – С. 2–5.
39. Панкратова В.В. Корупція в контексті відношень власності / В.В. Панкратова // Вісник Московського університету. – 2000. – № 1. – С. 7–17.
40. Поліпшення бізнес-клімату. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Поліпшення бізнес-клімату | Кабінет Міністрів України \(kmu.gov.ua\)](http://kmu.gov.ua)
41. Політологічна енциклопедія: навч. Посібник / укл.: Карасевич А.О., Шачковська Л.С. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2016. – Кн. 3. – 768 с.
42. Політична корупція, як наслідок конфлікту держави і суспільства // Наукові записки. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_42/kokhan_politychna.pdf

43. Політична корупція. Причини виникнення та правові механізми її подолання // Наукова стаття. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ-2.pdf](#)
44. Пірен М. І. Проблеми формування сучасної української еліти / М. І. Пірен // Соціальна психологія. – 2004. – №2 (4). – С. 38–48.
45. Прохоренко О.Я. Корупція по-українськи: Сутність, стан, проблеми / Прохоренко О.Я. – К. Національна академія держ. управління при Президентові України, 2005. – 166 с.
46. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції : Закон України від 08.10.2015 р. № 731-VIII // Голос України. – 2015. – 25 листопада.
47. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII // Голос України. – 2014. – 25 жовтня.
48. Радянський енциклопедичний словник / голов. ред. А.М. Прохоров. – 4-те вид. М.: Рад. Енциклопедія, 1988. – 1600 с.
49. Роуз-Аккерман С. Корупція і держава. Причини, наслідки, реформи / пер. з англ. О. А. Алякринського. Москва: Логос, 2003. 356 с.
50. Роуз-Екерман С. Корупція та урядування: причини, наслідки, зміни / Сюзан Роуз-Екерман ; пер. англ. С. Кокізіук, Р. Ткачук. – К. : Вид-во «К. І. С.», 2004. – 296 с.
51. Руденко С. Хто кому кум в українській політиці [Електронний ресурс] / С. Руденко. – Режим доступу: <http://from-ua.com/nocomments/dac136f8aa810.html>.
52. Рудик О. Політична корупція в умовах сучасної демократії // ДИАЛОГ.ua [Електронний ресурс] / О. Рудик. – Режим доступу : http://dialogs.org.ua/ua/project_ua_full.php?m_id=7787
53. Савицький О. Корупція без кордонів / О. Савицький // Політика і культура. – 1999. – № 1. – С. 28-29.

54. Седлецька Н. Кумівство. Кого привів Янукович [Електронний ресурс] / Н. Седлецька. – Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=06HeHWfUn-Q>.

55. Склад корупційного правопорушення. URL:https://pidruchniki.com/1127090448247/pravo/sklad_koruptsiynogo_pravoporushennya.

56. Скулиш Є.Д. Прояви корупції в сучасних умовах. Право України. 2010. № 11. С. 213–228.

57. Сурков К.В. Про поняття корупції та можливості правового впливу на неї. Методологічні проблеми виховної та кадрової роботи з органами внутрішніх справ і внутрішніх військ / К.В. Сурков. – СПб.: Юрвидат, 1991. – 230 с.

58. Терещук О.В. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.В. Терещук; Одес. Нац. Юрид. акад. – Одеса, 2000. – 177 с.

59. Тимофєєв Л. Інституціональна корупція. Нарис теорії / Л. Тимофєєв. – М., 2000. – 367 с.

60. Тихомиров Ю.А., Трикоз Е.Н. Право против коррупции. URL: <http://Rudocs.exdat.com/index-513472html>.

61. Тихомиров М.Ю. Юридична енциклопедія / М.Ю. Тихомиров // БРЕ. – М., 1995. – Том 4. – Стор. 164.

62. Френсіс Фукуяма. Що таке корупція? Institute of Social and Economic Development. URL: <http://isedworld.org/2016/07/31> (дата звернення: 02.04.2019).

63. Фукуяма Ф. Великий розрив / Ф. Фукуяма. – М., 2004. – С. 200.

64. Футей К.М. Потрібен кодекс честі для українських чиновників / К.М. Футей // Урядовий кур'єр. – 1992. – № 138. – С. 4–5.

65. Хантінгтон С. Політичний порядок у змінних суспільствах / С. Хантінгтон. – М., 2004. – 480 с.

66. Чорна бухгалтерія Партії регіонів // Інтернет-видання «Українська правда» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/cdn/graphics/2016/05/black-pr/>
67. Юридичний словник. – К.: Ред. Енциклопедії, 1984. – 850 с.
68. Alatas S. H. The problem of corruption. Singapore : Pang Guck Cheng, 1986. 127 p.
69. Alper Buyukarslan B. The overall outlook of favoritism in organization: A literature review / B. Alper Buyukarslan, N. Derya Ergun Ozler // International Journal of Business and Management Studies. – 2011. – Vol. 3, No 1. – P. 275–284.
70. Becker G.S. Crime and Punishment: An Economic Approach // Essays in the Economics of Crime and Punishment / Ed. by G.S. Becker, W.L. Landes. – N/Y., 1974.
71. Bellow A. In Praise of Nepotism: A Natural History / Adam Bellow. – New York : Doubleday, 2003. – 576 p.
72. Davis G. F. American cronyism: How executive networks inflated the corporate bubble / Gerald F. Davis // Sage Journals. – 2003. – Vol. 2 (3). – P. 34–40.
73. Harrison G. Corruption, Development Theory, Social Change / G. Harrison // Contemporary Politics. – Sep. 1999. – V. 5. – № 3. – P. 210-224
74. Heidenheimer A. Political Corruption: Concepts and Contexts / A. J. Heidenheimer, M. Johnston. – New Jersey, New Brunswick : Transaction Publishers, 2002. – 970 p.
75. Jaskiewicz P. Is Nepotism Good or Bad? Types of Nepotism and Implications for Knowledge Management / Peter Jaskiewicz, Klaus Uhlenbruck, David B. Balkin and Trish Reay // Family Business Review. – 2013. – Vol. 26, No 2. – P. 121–139.
76. Khatri N. Cronyism: A cross-cultural analysis / N. Khatri, E. W. K. Tsang, T. Begley // Journal of International Business Studies. – 2006. – Vol. 37, No 1. – P. 61–75.
77. Lauth H.-J. Informal Institutions and Democracy / H.-J. Lauth // Democratization. – Vol. 7, No 4. – P. 21–50.

78. Ljunge M. Was Banfield Right? Family Ties and Civic Virtues [Электронный ресурс] / M. Ljunge // University Copenhagen and SITE. – Режим доступа: <http://users.unimi.it/brucchiluchino/X/familytiesep11.pdf>

79. Solomon D. Nepotism, patronage and the public trust [Электронный ресурс] / D. Solomon. – 27 February 2014. – Режим доступа: [http://www.integrity.qld.gov.au/library/document/catalogue/speeches-articles/Nepotism%20and%20the%20public%20trust%20\(2\).pdf](http://www.integrity.qld.gov.au/library/document/catalogue/speeches-articles/Nepotism%20and%20the%20public%20trust%20(2).pdf).

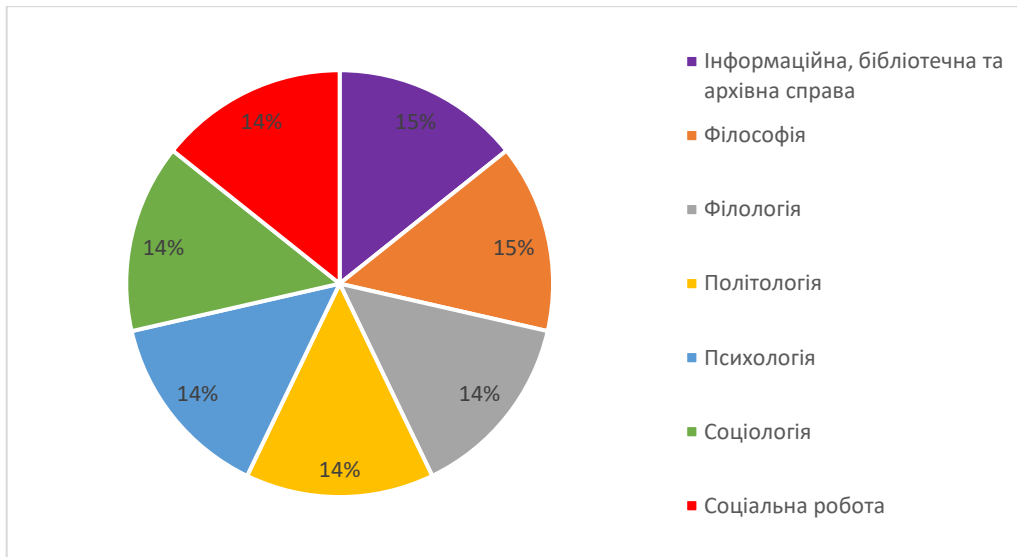
80. Stewart-Williams S. Human Beings as Evolved Nepotists: Exceptions to the Rule and Effects of Cost of Help / Steve Stewart-Williams // Human Nature. – 2008. – Vol. 19 (4). – P. 414–425.

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток містить діаграми із готовими результатами опитування до анкетно-опитувальника за темою «Анкетування студентів щодо виявлення можливих фактів порушення антикорупційного законодавства».

Рисунок 1. «Оберіть кафедру на якій Ви навчаєтесь».

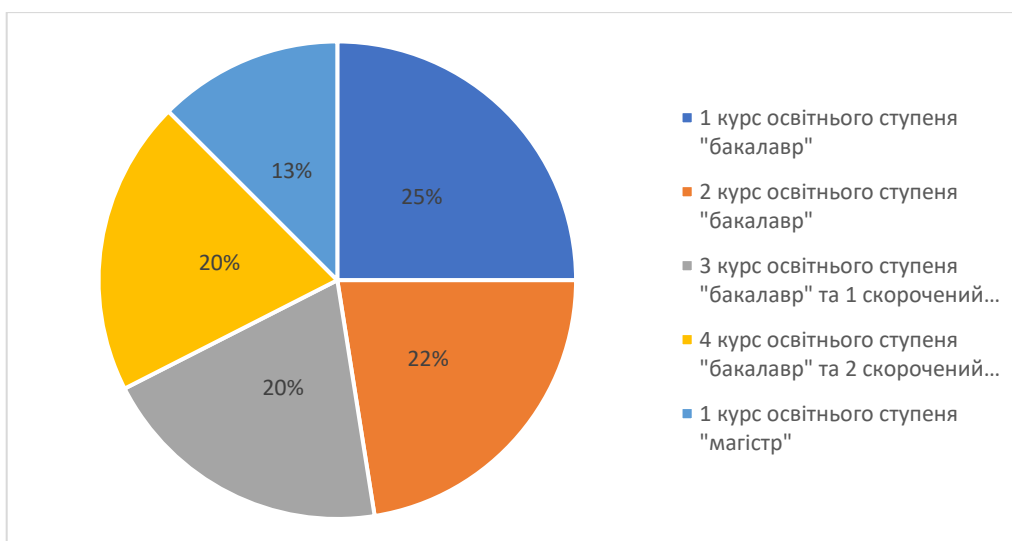

Згідно отриманих результатів, розглядаючи рис. 1, можна зрозуміти, що респонденти навчаються на різних кафедрах університету. Найбільшу частку відповідей складають кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи та філософії, які обрані по 15% респондентів. Кафедри філології, політології, психології, соціології та соціальної роботи також є популярними, оскільки отримали по 14% відповідей.

Цей результат свідчить про різноманітність спеціалізацій і факультетів університету, а також про широкий спектр інтересів і вибору студентів. Кожна кафедра відповідає своїм конкретним навчальним напрямом і предметам, що відображає різноманітність дисциплін та можливостей для студентів.

Цей вторинний аналіз може бути важливим для університету, оскільки він дає зрозуміння про популярність різних кафедр та може сприяти плануванню навчальних програм, розподілу ресурсів та розвитку конкретних спеціалізацій з урахуванням інтересів студентів.

Рисунок 2. «Оберіть курс на якому Ви навчались у 2022-2023 н.р.»

Згідно отриманих результатів, найбільший відсоток відповідей (25%) належить студентам 1 курсу освітнього ступеня "бакалавр". Це може свідчити про те, що університет привертає нових студентів і є популярним серед випускників шкіл.

22% респондентів зазначили, що навчаються на 2 курсі освітнього ступеня "бакалавр". Це може означати, що багато студентів продовжують свою освіту та залишаються в університеті після успішного завершення першого курсу.

По 20% респондентів навчаються на 3 та 4 курсах освітнього ступеня "бакалавр". Це може вказувати на те, що багато студентів успішно продовжують своє навчання та набувають глибших знань у своїй спеціалізації.

Тільки 13% опитуваних отримують освітній ступінь "магістра". Це може свідчити про те, що на магістерському рівні навчання є менша кількість студентів порівняно з бакалавратом.

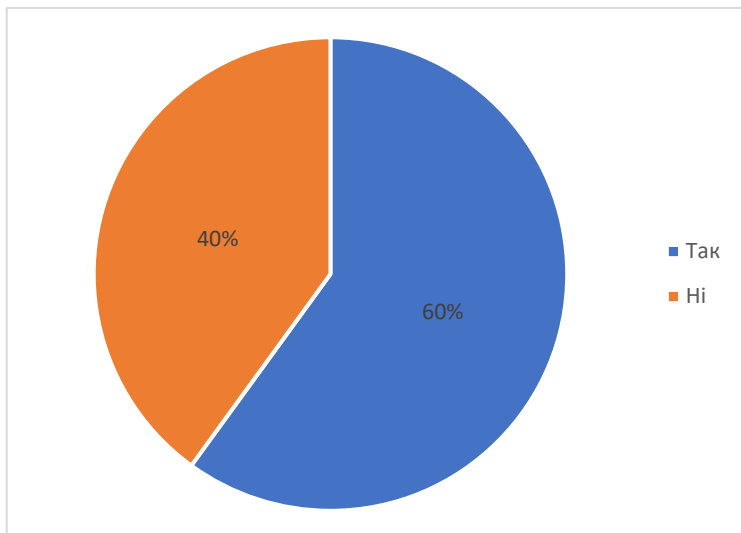
Рисунок 3. «Вкажіть Вашу середню успішність (за 100-бальною шкалою)»

70	80	75	90	60	85	95	78	65
----	----	----	----	----	----	----	----	----

У таблиці 3.2.1. «структура вибірки», що зазначена вище можна побачити середні бали студентів, які навчаються у Національному авіаційному

університеті. Можна сказати, що ті, хто надав свою відповідь мають гарну успішність.

Рисунок 4. «Чи проживаєте Ви у гуртожитку Університету»

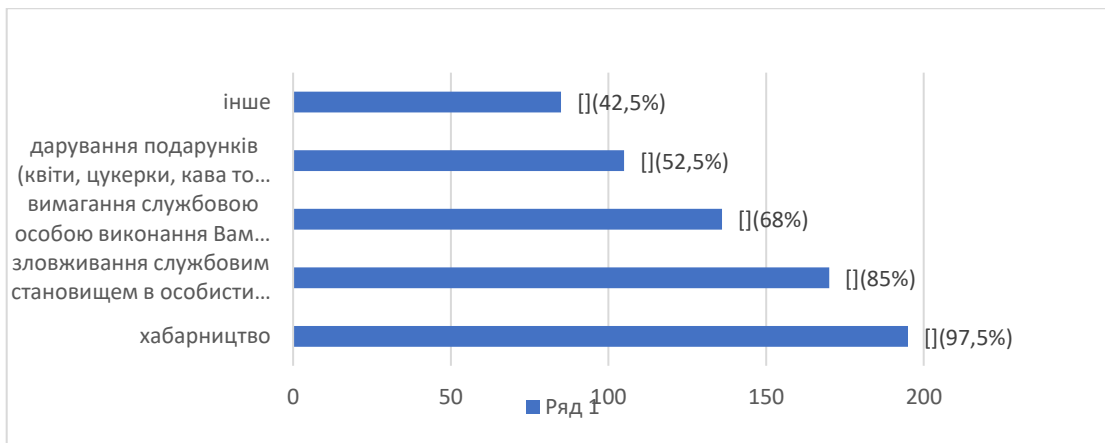
Згідно отриманих результатів, було встановлено, що 60% респондентів проживають у гуртожитку університету, тоді як інші 40% не мешкають у гуртожитку.

Цей результат свідчить про те, що значна частина респондентів вважає гуртожиток університету своїм місцем проживання. Це може бути пов'язано з більшою доступністю житла у гуртожитку для студентів, їхньою бажанням бути ближче до навчального закладу або зекономити час і гроші на транспорті.

Однак, варто відмітити, що 40% респондентів не проживають у гуртожитку. Це може бути пов'язано з їхніми індивідуальними умовами, вподобаннями щодо житлових умов, можливістю проживання у власному житлі або в орендованих квартирах.

Цей вторинний аналіз вказує на важливість забезпечення якісного житлового простору для студентів у гуртожитку університету, а також можливості розгляду альтернативних варіантів житла для тих, хто не проживає у гуртожитку. Це може покращити умови проживання студентів та забезпечити більш комфортну та зручну середу для навчання і розвитку.

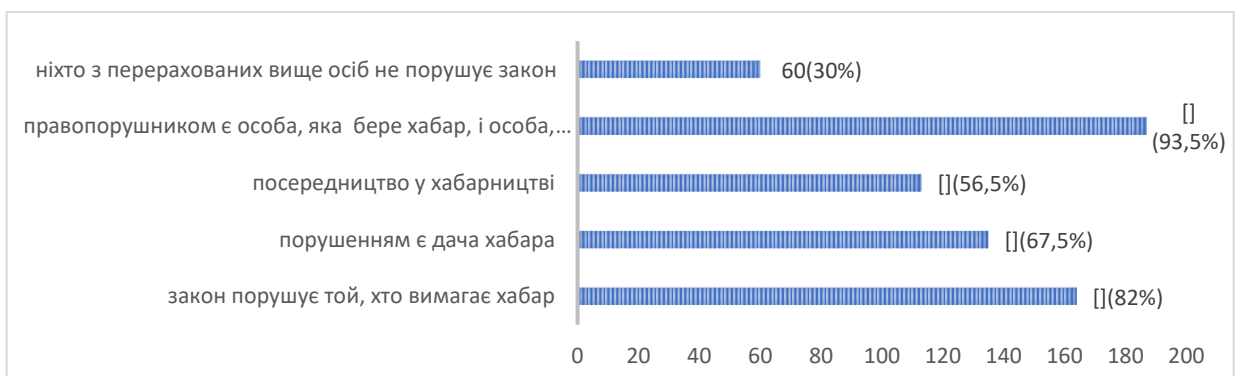
Рисунок 5. «Які дії Ви вважаєте корупцією»

Найбільший відсоток респондентів відповіло, що корупцією вважають хабарництво (97,5%), 85% відповіли, що зловживання службовим становищем в особистих цілях є для них дією корупції, вимагання службовою особою виконання Вами певних послуг (68%), 52,2% діями корупції вважають дарування подарунків, 42,5% респондентів відповіли «інше».

Зазначений розподіл відповідей можна пояснити тим, що хабарництво є не лише одним із найпоширеніших, але і одним із найнаочніших злочинів у сфері корупції, тому з ним є знайомою переважна більшість опитаних. Вимагання посадовими особами вчинення певних послуг також можна віднести до групи брутально-матеріальних злочинів, тому кількість тих хто вважає його корупцією, перебуває на другому місці щодо вимагання. а от щодо подарунків на рівні буденної свідомості існують певні розбіжності в аспекті їх віднесення як до корупційних, так і некорупційних дій. адже мотив подарунків в більшості є начебто добровільним і особа спонукається до подарунків вдячністю, яка на рівні свідомості не може мотивувати моральний або правовий переступ.

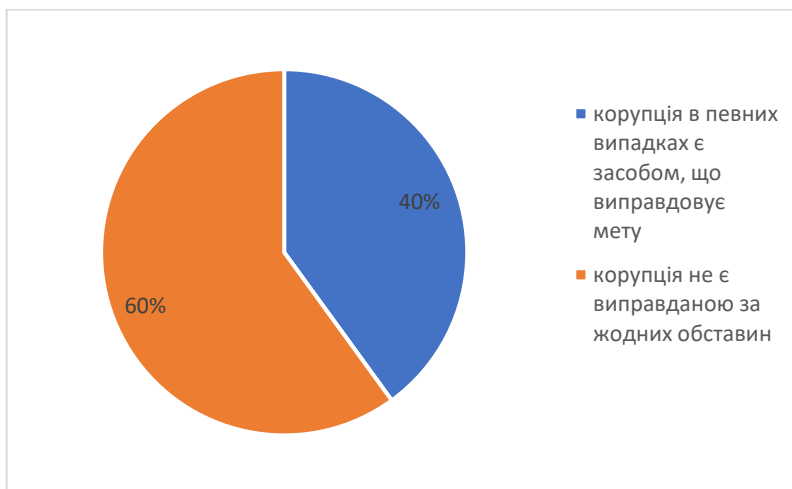
Рисунок 6. «Хто, на Вашу думку, є суб'єктом правопорушення, яким є хабарництво»

У питанні були наступні відповіді: найбільший показник у відсотках 93,5% отримала відповідь, яка значить що правопорушником є особа, яка бере хабар, і особа, яка дає хабар, і особа, яка виступає при цьому посередником, найменший відсоток респондентів відповів, що ніхто із перерахованих осіб не порушує закон (30%).

Ці результати можуть свідчити про те, що більшість відповідачів розуміють, що хабарництво включає участь різних осіб, які діють у ролі хабарників, дають хабарів і посередників. Однак існує певна кількість респондентів, які не вважають жодну з цих осіб суб'єктами правопорушення. Ці відмінності відповідей можуть бути пов'язані з різними розуміннями поняття хабарництва або зі суб'єктивними оцінками респондентів щодо законності дій, пов'язаних з хабарництвом.

Рисунок 7. «Чи вважаєте Ви, що іноді корупція є виправданою»

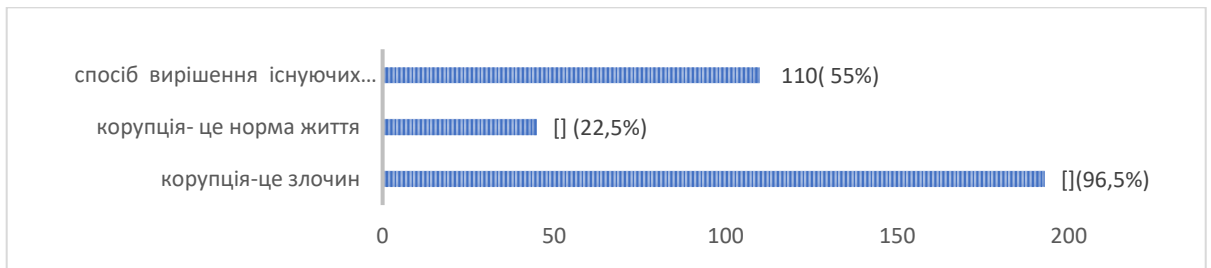

На діаграмі, що зображена на рис. 7, були отримані відповіді, які вказують на те, що корупція не є виправданою за жодних обставин (60%) та 40% відповідаючих, вважають корупцію засобом, яка в певних випадках є виправданою.

Ці результати свідчать про розбіжні думки і погляди на корупцію серед відповідачів. Більшість респондентів вважають, що корупція є неприпустимою та не виправданою дією незалежно від ситуації. Однак існує значна кількість

респондентів, які вбачають в корупції виправдання у певних випадках. Ймовірно, це може бути пов'язано з різними етичними, моральними або культурними переконаннями, а також з різним розумінням поняття "виправдано" серед відповідачів.

Рисунок 8. «Як Ви оцінюєте корупцію»

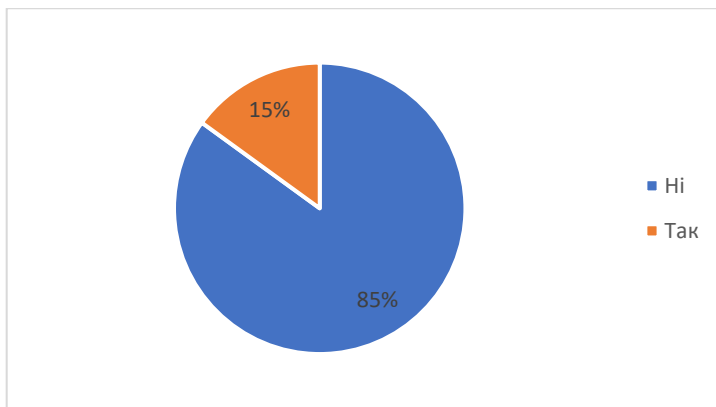
Згідно з діаграмою (рис. 8), можна зрозуміти, що думки респондентів розподілилися на три основні позиції. Більшість респондентів (96,5%) вважають корупцію злочином. Це свідчить про те, що більшість опитаних розглядають корупцію як негативне явище, яке порушує закон та шкодить суспільству.

З іншого боку, 55% відповідачів вважають корупцію способом вирішення існуючих проблем. Це свідчить про певну релятивізацію у розумінні корупції серед цієї групи респондентів. Вони можуть сприймати корупцію як шлях до досягнення певних цілей або відповідь на системні проблеми суспільства.

Найменший відсоток респондентів (22,5%) вважають корупцію нормою життя. Це свідчить про те, що меншість опитаних приймає корупцію як природну та необхідну складову суспільства.

Цей вторинний аналіз результатів дослідження дає змогу зрозуміти різноманітність думок та поглядів респондентів на корупцію. Це вказує на необхідність подальшого дослідження причин і мотивів, що впливають на ставлення до корупції, а також на розробку ефективних стратегій протидії цьому явищу.

Рисунок 9. «Чи стикались Ви особисто з проявами корупції в Університеті»

Аналізуючи результати емпіричного соціологічного дослідження щодо стикання особисто з проявами корупції в Університеті, можна зробити наступний вторинний аналіз:

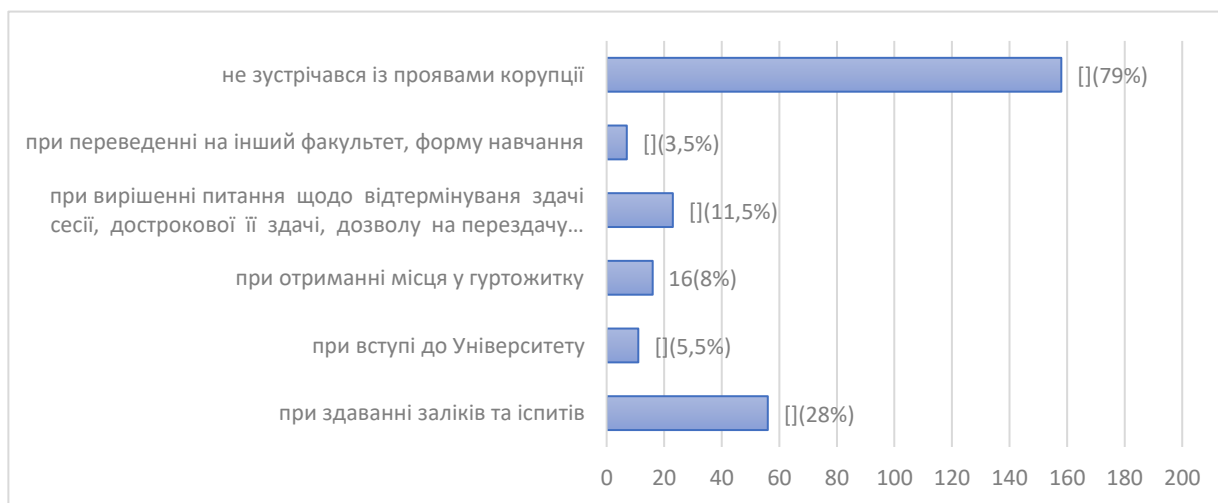
Згідно з діаграмою (рис. 9), більшість респондентів (85%) відповіли, що не стикались особисто з проявами корупції в Університеті. Це свідчить про те, що більшість опитаних не мали особистого досвіду з такими проявами.

З іншого боку, 15% відповідачів зазначили, що вони мали досвід стикання з проявами корупції в Університеті. Це може вказувати на наявність проблеми корупції в університетському середовищі, хоча відсоток тих, хто зіткнувся з цим, є невеликим.

Цей вторинний аналіз результатів дослідження дозволяє зрозуміти, що хоча більшість респондентів не мали особистого досвіду стикання з корупцією в університеті, але існує певна кількість людей, які мали такий досвід. Це може вказувати на потребу вдосконалення системи протидії корупції в університетському середовищі та зміцнення прозорості та етичних норм.

Для подальшого розуміння причин і масштабів корупції в університетах, а також розробки ефективних стратегій її протидії, можуть бути проведені подальші дослідження, включаючи детальний аналіз факторів, що сприяють поширенню корупції в цій сфері та оцінку ефективності існуючих проти корупційних заходів.

Рисунок 10. «При вирішенні якого питання Ви стикались з корупцією в Університеті»

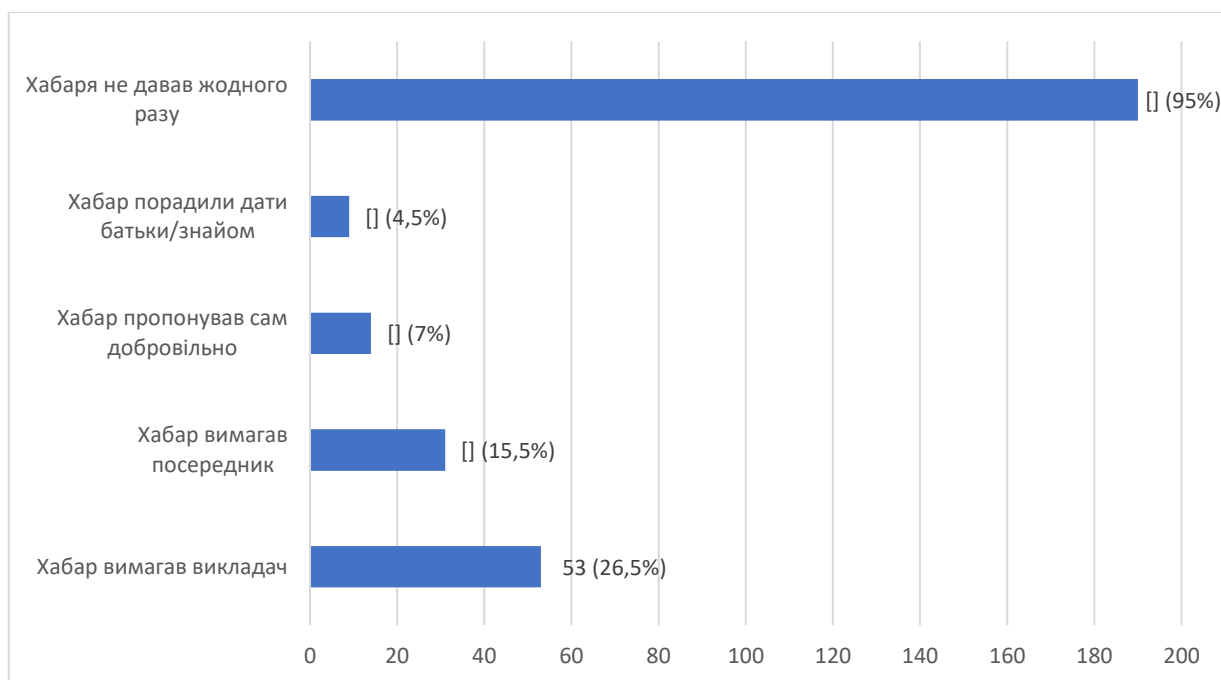
Згідно з діаграмою (рис. 10), 79% респондентів відповіли, що не стикалися з корупцією при вирішенні будь-якого питання в університеті. Це свідчить про те, що більшість опитаних не мали особистого досвіду з корупційними ситуаціями у вищому навчальному закладі.

З іншого боку, 28% респондентів зазначили, що стикалися з корупцією під час вирішення питання зі здавання заліків та іспитів. Це може вказувати на наявність проблеми корупції у процесі оцінювання студентів та присутність недобросовісних практик.

Найменший відсоток, 3,5%, опитаних зазначили, що стикалися з корупцією при переведенні на інший факультет або форму навчання. Це може вказувати на те, що переведення студентів може бути супроводжуване корупційними проявами, але це випадок, що трапляється рідко.

Цей вторинний аналіз результатів дослідження показує, що хоча більшість респондентів не стикалась особисто з корупцією в університеті, все ж існує певна кількість людей, які мали такий досвід, зокрема, у сфері здавання заліків та іспитів. Це може вказувати на потребу вдосконалення системи контролю та прозорості в оцінюванні студентів, а також удосконалення процедур переведення студентів для зменшення корупційних ризиків.

Рисунок 11. «Якщо Ви стикались з корупцією в Університеті, то на вимогу кого або за пропозицією кого Ви давали хабар»

Згідно з діаграмою (рис. 11), 95% респондентів відповіли, що ніколи не давали хабаря в університеті. Це свідчить про відсутність корупційних практик у більшості випадків та високу моральну свідомість цих респондентів.

Проте, 26,5% респондентів заявили, що хабаря вимагав у них викладач. Це може свідчити про існування корупційних випадків, де деякі викладачі надають неправомірні вимоги стосовно отримання хабарів в обмін на певні послуги або переваги.

15,5% респондентів вказали, що хабаря вимагав посередник. Це може вказувати на поширену практику використання посередників у корупційних схемах в університетському середовищі, де студентам пропонують послуги по вирішенню різних питань за певну винагороду.

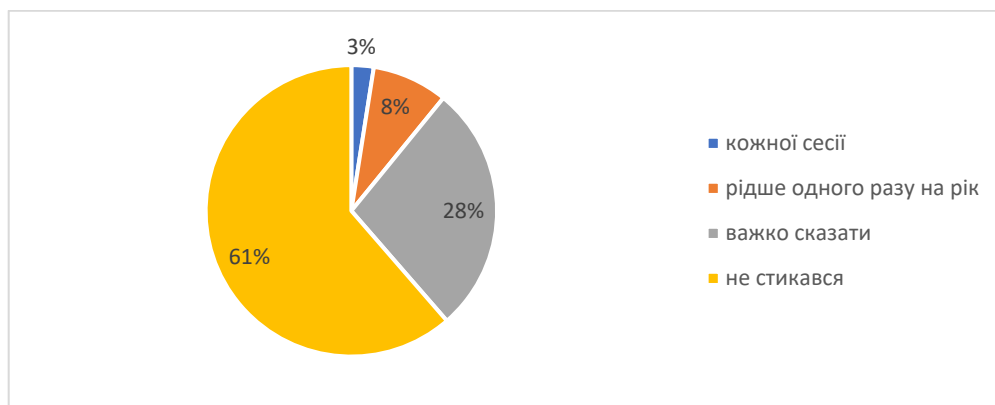
7% респондентів зазначили, що добровільно надавали хабар. Це може свідчити про те, що деякі студенти вважають цю практику нормою або способом отримання певних пільг або переваг у навчанні.

Нарешті, 4,5% респондентів вказали, що були поражені дати хабар батьками або знайомими. Це може свідчити про те, що у деяких випадках

зовнішні особи, які мають вплив, можуть поради́ти студентам надавати хабарі для досягнення певних цілей.

Цей вторинний аналіз показує, що корупційні практики можуть існувати в університетському середовищі, особливо в контексті вимог викладачів і наявності посередників.

Рисунок 12. «Як Часто Ви стикаєтесь з корупцією в Університеті»

Згідно з діаграмою (рис. 12), 61% респондентів заявили, що ніколи не стикались з корупцією в університеті. Це свідчить про те, що більшість учасників дослідження не мали досвіду або спостерігали корупційні практики в університетському середовищі.

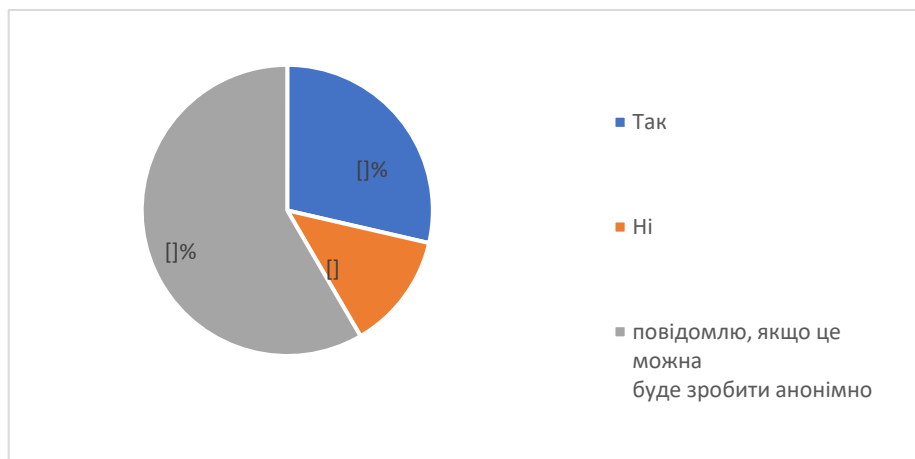
28% респондентів відповіли, що важко відповісти на питання про частоту стикання з корупцією. Це може свідчити про те, що деякі респонденти мають обмежений досвід або недостатню інформацію щодо корупційних практик університету.

8% респондентів зазначили, що стикаються з корупцією у вузі рідше одного разу на рік. Це може свідчити про ізольовані випадки корупції, коли деякі студенти або співробітники університету стикаються зі зловживаннями час від часу.

Найменший відсоток респондентів, а саме 3%, вказали, що стикаються з корупцією кожної сесії. Це може свідчити про систематичну проблему корупції в університетському середовищі, де деякі студенти змушені стикатись зі зловживаннями під час кожного навчального семестру або сесії.

Цей вторинний аналіз показує, що в університетському середовищі існують різні рівні стикання з корупцією, від відсутності до систематичних випадків.

Рисунок 13. «Чи повідомите Ви про факти корупції в Університеті»

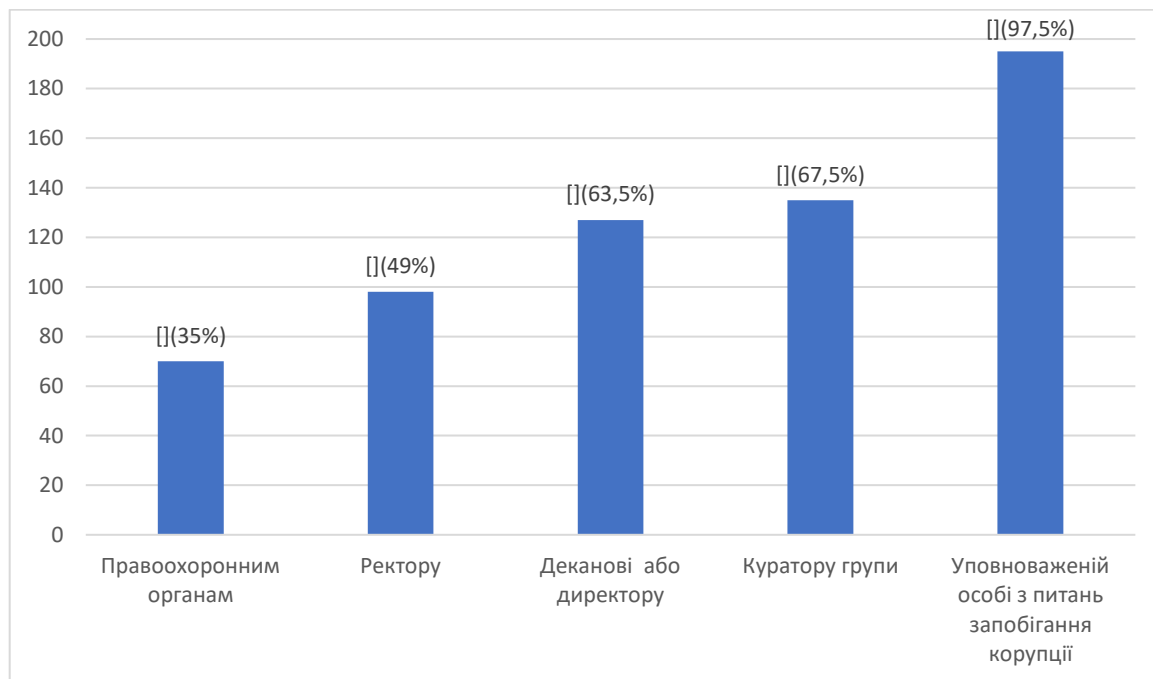
Згідно з діаграмою (рис. 13), більшість студентів (58,4%) відповіли, що вони можуть повідомити про факти корупції, якщо це можна зробити анонімно. Це свідчить про те, що для багатьох студентів важлива конфіденційність і безпека при повідомленні про корупційні практики, і вони більш схильні співпрацювати з механізмами анонімного повідомлення.

28,6% респондентів заявили, що вони повідомлять про факти корупції в будь-якому випадку. Це свідчить про високу моральну свідомість цієї частини студентів і готовність діяти принципово, незалежно від можливих наслідків чи обставин.

Тільки 13% респондентів зазначили, що не будуть повідомляти про факти корупції. Це може бути пов'язано з різними факторами, такими як страх перед репресіями, відсутність довіри до системи або стурбованість щодо можливих наслідків.

Цей вторинний аналіз показує, що значна частина студентів в університетському середовищі готова повідомляти про факти корупції, зокрема, якщо це можна зробити анонімно. Однак, деякі студенти все ще зазнають обмежень чи недостатньої впевненості в тому, щоб повідомити про корупційні практики.

Рисунок 14. «Кому ви повідомите про факти корупції в Університеті»

Згідно з діаграмою (рис. 14), 97,5% респондентів заявили, що після виявлення фактів корупції в університеті вони будуть повідомляти уповноважену особу з питань запобігання корупції. Це свідчить про наявність в університетському середовищі механізмів та процедур для звернення з такими ситуаціями і впевненості студентів у їх ефективності.

67,5% респондентів відповіли, що вони повідомлять куратору групи про факти корупції. Це може свідчити про те, що студенти відчують певний рівень довіри та зв'язку зі своїми кураторами і вважають їх важливими особами для повідомлення про такі випадки.

63,5% респондентів заявили, що звернуться до декана або директора кафедри, якщо виявлять факти корупції. Це свідчить про сподівання на відповідальність та дієвість адміністрації університету у вирішенні таких проблем.

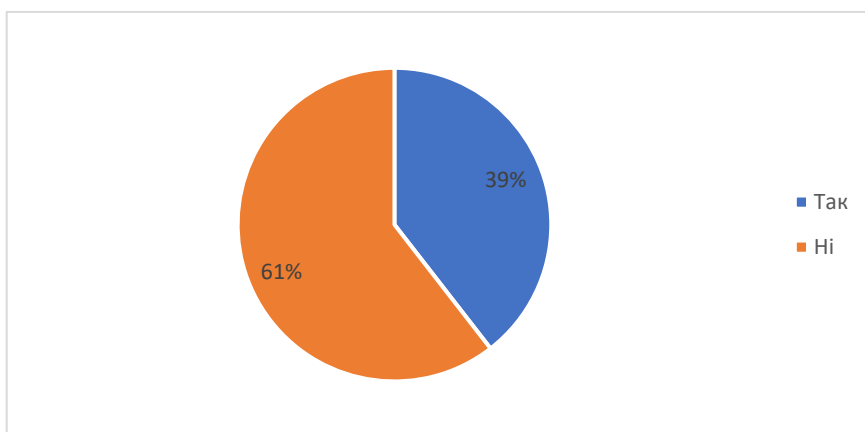
49% студентів відповіли, що будуть звертатись до ректора з питаннями корупції. Це може бути пов'язано з сприйняттям ректора як вищої авторитетної особи, яка здатна вплинути на ситуацію і прийняти рішення.

35% респондентів заявили, що будуть звертатись до правоохоронних органів у разі виявлення фактів корупції. Це свідчить про впевненість деяких

студентів у важливості правового аспекту та потребу відповідного розслідування та покарання винних осіб.

Цей вторинний аналіз показує, що студенти мають різні варіанти для повідомлення про факти корупції в університетському середовищі. Більшість студентів виявляють готовність звертатись до уповноваженої особи з питань запобігання корупції, куратора групи, декана або директора кафедри, а також розглядають можливість звернення до ректора або правоохоронних органів. Це свідчить про бажання студентів боротися з корупцією і відстоювати чесність та прозорість у вищій освіті.

Рисунок 15. «Чи відомо Вам про Антикорупційну програму Університету»

Згідно з отриманими результатами (рис. 15), 61% респондентів заявили, що їм не відомо про існування Антикорупційної програми університету. Це може вказувати на недостатню комунікацію та інформаційну свідомість серед студентів щодо програми, або на недостатній рівень прозорості та доступності інформації щодо антикорупційних заходів університету.

Тільки 39% респондентів заявили, що їм відомо про існування Антикорупційної програми університету. Це свідчить про те, що існує певний рівень свідомості серед студентів щодо програми, але його можна вважати недостатнім.

Цей вторинний аналіз показує необхідність посилення комунікації та інформування студентів про Антикорупційну програму університету. Забезпечення більшої прозорості та доступності інформації про антикорупційні

заходи може підвищити свідомість студентів та залучити їх до активної участі у боротьбі з корупцією. Також, можливо, слід розглянути заходи для поліпшення сприйняття та свідомого розуміння Антикорупційної програми серед студентської спільноти.

Рисунок 16. «Якщо у Вас виникли пропозиції або коментарі із тематики опитування вкажіть їх»

-
Немає
Ні
Немає
Не виникли
Не виникло
Немає пропозицій
—

Згідно з отриманими результатами, було зауважено, що ні в кого з респондентів не виникло пропозицій або коментарів із тематики опитування. Це може вказувати на те, що респонденти вважають, що опитування достатньо вичерпно охопило ключові аспекти та питання щодо корупції в університеті.

Такий результат може свідчити про відсутність конкретних пропозицій або коментарів, які б респонденти хотіли висловити з приводу теми опитування. Це може бути пов'язано зі структурою самого опитування або з тим, що респонденти не мають додаткових думок або пропозицій, які б вони хотіли поділитись.

